

บทที่ 2

แนวความคิดและวิวัฒนาการเรื่องสิทธิ

2.1 ความหมายและขอบเขตของสิทธิเสรีภาพ

2.1.1 ความหมายของแนวคิดเรื่องสิทธิ

คำว่า “สิทธิ” โดยความหมายที่เข้าใจกันในวงกว้าง มักหมายถึงแนวคิดทางการเมือง (Political Term) หรือในทางกฎหมาย (Legal Concept) ซึ่งตามนัยนี้ สิทธิจึงหมายถึงความชอบธรรม¹ และผู้ที่ใช้อำนาจดังกล่าวนั้นก็คือบุคคลที่ดำรงอยู่ในสถานะพิเศษ (A Special Position) ซึ่งมีอำนาจสูงสุด หรือได้รับมอบหมายให้ใช้อำนาจโดยตรง ลักษณะดังกล่าวเราจะเห็นได้จาก สังคมแบบโบราณ หรือสังคมเผ่า เช่น หัวหน้าครอบครัว หัวหน้าเผ่า หรือผู้นำรัฐ เป็นต้น

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของสิทธิเอาไว้ว่า “...อำนาจที่จะกระทำการใดๆ ได้อย่างอิสระ โดยได้รับการรับรองจากกฎหมาย...”² จะเห็นได้ว่าสิทธิที่กล่าวถึงนั้น มีความหมายที่ครอบคลุมเฉพาะในเรื่องทางสังคมการเมืองเท่านั้น ซึ่งมีกฎหมายเป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐในการกำหนดสิทธิต่างๆ ที่บุคคลพึงได้รับหรือมีอยู่ และกฎหมายในที่นี้อาจจะเป็นกฎหมายรัฐธรรมนูญ หรือกฎหมายธรรมดาก็ได้

ส่วนในสังคมที่ไม่มีกฎหมายดังกล่าว เช่นการปกครองในรูปแบบสังคมโบราณหรือรัฐอิสลาม เป็นต้น คำว่ากฎหมายในที่นี้ก็อาจครอบคลุมถึงกฎ ระเบียบ คำสั่งของผู้นำ ข้อปฏิบัติตามจารีตประเพณี หรือบทบัญญัติทางศาสนาด้วยเช่นกัน สิทธิส่วนบุคคลจะอยู่ภายใต้เงื้อมมือและได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายระเบียบหรือคำสั่งดังกล่าวนั่นเอง เพราะประเทศเหล่านั้นบางชาติก็จะใช้

---

¹ นพนิติ สุริยะ, สิทธิมนุษยชน (กรุงเทพ ฯ : วิญญูชน, 2527), หน้า 11.

² พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2525, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพ ฯ : อักษรเจริญทัศน์, 2529), หน้า 838.

³ กุลพล พลวัน, เสรีภาพทางวิชาการ : รายงานการวิจัยประกอบร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ....., สำนักคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2541, หน้า 2.

หลักคำสอนทางศาสนาเป็นกฎหมายแทน เช่น ประเทศซาอุดีอาระเบีย อัฟกานิสถาน และ อิหร่าน เป็นต้น⁴

วรพจน์ วิศรุตพิชญ์ ได้อธิบายเรื่องสิทธิเอาไว้ในงานวิจัยเรื่องสิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญว่า

สิทธิ (Right) คืออำนาจที่กฎหมายรับรองให้แก่บุคคลในอันที่จะกระทำการเกี่ยวกับทรัพย์สิน หรือบุคคลอื่นอีกคนหนึ่ง หรือหลายคน กระทำการบางอย่างบางประการ ให้เกิดประโยชน์แก่ตน เช่น เรียกร้องให้เขาชำระเงินให้หรือซ่อมแซมกำแพงบ้านให้ หรือให้ละเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น เรียกร้องให้ผู้ที่ย้ายกิจการให้แก่ตนละเว้นจากการประกอบกิจการอย่างเดียวกับที่ขายให้แก่ตนในเมืองเดียวกันแข่งกับตน ส่วนกรรมสิทธิในบ้านหลังหนึ่ง เมื่อวิเคราะห์กันอย่างถึงที่สุดแล้ว แท้ที่จริงก็คืออำนาจของผู้ที่เป็นเจ้าของบ้านหลังนั้นในอันที่จะใช้สอยบ้านหลังนั้น เสวยประโยชน์จากบ้านหลังนั้น จำหน่ายจ่ายโอนบ้านหลังนั้น และห้ามมิให้ผู้อื่นเข้าไปในบ้านหลังนั้น และใช้บ้านหลังนั้นด้วยประการใดๆ โดยมีขอบนั้นเอง⁵

นพนิติ สุริยะ ได้ให้ความหมายว่า “...สิทธิ ได้แก่อำนาจและ/หรือประโยชน์ ซึ่งได้รับการรับรอง และ/หรือได้รับการคุ้มครอง...”⁶ จากนิยามดังกล่าวนี้ แม้ว่านพนิติ สุริยะ จะไม่ได้ระบุว่าการรับรองหรือคุ้มครองโดยกฎหมายก็ตาม แต่ลักษณะที่กล่าวถึงก็คือสิทธิบัญญัติหรือปฏิฐานสิทธินั่นเอง ซึ่งสิทธิแบบนี้ก็คือสิ่งที่ถูกกำหนดขึ้นโดยผู้นำหรือผู้มีอำนาจอย่างใดอย่างหนึ่งในทางสังคม

ดังนั้น คำนิยามของสิทธิตามที่กล่าวถึงนั้นจึงค่อนข้างจะมีความหมายที่อยู่ในวงจำกัด เพราะถูกกำหนดเอาไว้ภายใต้เงื่อนไขทางกฎหมายเท่านั้น ลักษณะสิทธิแบบนี้จึงเป็นเพียงสิทธิตาม

⁴ โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, “มุสลิม อิสลาม และอาหรับ”, มติชนรายวัน (29 กันยายน 2544) : 18

⁵ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, สิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ (กรุงเทพฯ ๑ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2538), หน้า 16.

⁶ นพนิติ สุริยะ, สิทธิมนุษยชน, หน้า 17.

กฎหมาย (Legal Right) เป็นสิทธิบัญญัติหรือปฏิฐานสิทธิ (Positive Right) ซึ่งแสดงถึงอำนาจหรือประโยชน์ที่บุคคลพึงได้รับการรับรองและคุ้มครองโดยกฎหมายของรัฐหรือประเทศ⁷

เนื่องจากแต่ละรัฐ ประเทศ หรือสังคมย่อมมีลักษณะกฎหมายที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพความเหมาะสมทางสังคมหรือระบบการปกครอง ดังนั้น กฎหมายที่กำหนดให้ย่อมแตกต่างกันด้วย สิทธิภายใต้กรอบของกฎหมายในแต่ละสังคมจึงอาจไม่เหมือนกัน หรือขัดแย้งกันอย่างมากก็ได้ สิทธิที่ใช้ได้ในสังคมหนึ่ง อาจใช้ไม่ได้ในอีกสังคมหนึ่ง⁸ เช่น ในบางรัฐของประเทศสหรัฐอเมริกาอาจอนุญาตให้บุคคลมีอาวุธปืนไว้ครอบครองได้โดยไม่ผิดกฎหมาย แต่เมื่อบุคคลในรัฐดังกล่าวนั้นข้ามไปยังอีกรัฐหนึ่งอาจไม่มีสิทธิทำเช่นนั้นได้ เพราะกลายเป็นเรื่องที่ถูกกฎหมายไม่อนุญาตเป็นต้น

ส่วนใน Oxford Talking Dictionary ได้ให้ความหมายของคำว่า "สิทธิ (Right)" เอาไว้หลายนัย เช่น "...มาตรฐานที่อนุญาตหรือไม่อนุญาตให้กระทำ, สิ่งที่สอดคล้องกับความยุติธรรม ความดีงาม หรือเหตุผล อันเป็นความถูกต้องตามศีลธรรมหรือสังคม, การปฏิบัติที่ถูกต้องเที่ยงธรรม สอดคล้องกับข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง, การอ้างสิทธิเรียกร้องที่มีพื้นฐานทางกฎหมายและศีลธรรม เพื่อมีหรือบรรลุผลบางอย่าง หรือกระทำในวิถีที่เห็นควร...ฯลฯ"⁹

จากความหมายตรงนี้จึงเห็นได้ว่าคำว่า "สิทธิ" จริงๆ แล้วไม่ได้หมายถึงเหตุผลทางกฎหมายเท่านั้น แต่รวมถึงระบบทางศีลธรรมด้วย แต่เนื่องจากหากเรามองภาพโดยรวมของแต่ละสังคมแล้วจะเห็นว่ามีความซ้อนกันอยู่ 2 ลักษณะคือ

- (ก) ความเป็นสังคมโดยรวม (Collective) หมายถึงโครงสร้างทั้งหมดของสังคมหรือแต่ละชุมชนที่รวมกันเป็นกลุ่ม ซึ่งมีหลายระดับ เช่น หากเป็นโครงสร้างในระดับกว้างก็หมายถึงรัฐหรือประเทศ หรือหากมองในระดับย่อยลงมาก็อาจหมายถึงชุมชน หรือกลุ่มชน ที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มภายใต้โครงสร้างความเชื่อ หรือลักษณะร่วมอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นต้น ดังนั้น ความเป็นสังคมจึงเกิดขึ้นจากองค์ประกอบที่หลากหลาย และสลับซับซ้อน กลไกของสังคมจึงถูกดำเนินการและควบคุมโดยรัฐ หรือกลุ่มบุคคลที่สังคมนั้นๆ ยอมรับร่วมกัน เพื่อให้ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของสังคมในเรื่องต่างๆ เช่น การออกกฎระเบียบให้ทุกคนในสังคมปฏิบัติร่วมกัน การ

⁷ เจลิมเกียติ คิวเวล, ปรัชญาสิทธิมนุษยชนและพันธกรณีในสังคมไทย (กรุงเทพฯ ฯ : งานดี, 2530), หน้า 2.

⁸ วสิน อินทสระ, มนุษย์กับเสรีภาพ (กรุงเทพฯ ฯ : ปัญญา, 2539), หน้า 98

⁹ Oxford Talking Dictionary : On compact disc, [CD-ROM]. (1998). Available : Oxford OTD1 [2001, September 18].

บังคับใช้กฎหมาย การประกาศสงคราม การกำหนดทิศทางหรือนโยบายของ
สังคมนั้นๆ เป็นต้น

- (ข) ความเป็นปัจเจกบุคคล (Individual = In+ Divide = ไม่แบ่งแยก ; ปัจเจกบุคคล =
ปฏิ/ปัจ+เอก+บุคคล = เฉพาะบุคคลคนเดียว) หมายถึง ความเป็นหนึ่งเดียว กล่าว
คือบุคคลแต่ละคนที่แยกออกจากสังคมหรือบุคคลอื่นโดยเด็ดขาด ซึ่งเป็นหน่วย
ย่อยของสังคมทั้งระบบ แต่มีความสมบูรณ์ในตัวของผู้คนเหล่านั้นๆ ซึ่งหากพิจารณา
ตามนี้ ปัจเจกบุคคลจึงมีความหมายว่า บุคคลธรรมดาโดยทั่วไป และคำว่า สิทธิ
ส่วนบุคคลจึงหมายถึง "สิทธิของบุคคลธรรมดา" ที่ไม่เกี่ยวกับความเป็นรัฐ สังคม
หรือบุคคลอื่น แต่รัฐหรือบุคคลอื่นจะเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยในฐานะที่ปัจเจกบุคคล
เป็นส่วนหนึ่งของสังคม หรือสมาชิกของกลุ่มหรือชุมชนเท่านั้น

ดังนั้น เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้ว คำว่า "สิทธิ" จึงสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะด้วย
กันคือ

1. สิทธิตามกฎหมาย (Legal Right) หรือปฏิฐานสิทธิ (Positive Right) อันเป็นสิทธิ
บัญญัติ ซึ่งเป็นสิทธิที่มีเงื่อนไขหรือมีลักษณะแบบสัมพัทธ์ ไม่มีลักษณะที่เป็นสากล
เจลิเมเกียรติ คิวโนล ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับสิทธิแบบนี้ว่า "...อาจเปลี่ยนแปลงไป
ตามสภาพการณ์ และเงื่อนไขของสภาพแวดล้อมแต่ละสังคมได้ ทั้งยังอาจขัดแย้งกับ
สิทธิทางธรรม หรือสิทธิในอุดมคติของบุคคล..."¹⁰
2. สิทธิทางธรรม (Moral Right) คือสิทธิที่มนุษย์ทุกคนมีอยู่ในฐานะที่เป็นมนุษย์ ซึ่ง
เรียกกันว่าสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Right) บ้าง สิทธิมนุษยชนบ้าง (Human
Right) บ้าง ดังนั้นสิทธิแบบนี้จึงมีลักษณะสากล ไม่ขึ้นกับเงื่อนไขใดๆ ทางสังคม เป็น
สิ่งสมบูรณ์ ไม่ขึ้นกับกาลเวลาและสถานที่ เพราะเป็นหลักที่มีอยู่ตามธรรมชาติเช่นนั้น
(ตลอด) สิทธิประเภทนี้ได้มีนักวิชาการสำนักต่างๆ ระบุเอาไว้ว่า มีหลักการใหญ่อยู่ 3
ประการคือ
  - 2.1 สิทธิในชีวิต จัดเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่สุด อันหมายถึงการมีชีวิตอยู่และได้
รับความคุ้มครองให้ปลอดภัย
  - 2.2 สิทธิในการยอมรับนับถือ หมายถึง การที่บุคคลพึงปฏิบัติต่อกันด้วยความ
ยอมรับกันและกัน ตระหนักถึงศักดิ์ศรี และคุณค่าของชีวิตอันเสมอภาคเท่า
เทียมกัน

¹⁰ เจลิเมเกียรติ คิวโนล, ปรัชญาสิทธิมนุษยชน และพันธกรณีในสังคมไทย, หน้า 59.

- 2.3 สิทธิในการดำเนินชีวิตและพัฒนาตนเองตามแนวทางที่ชอบธรรม ซึ่งหมายความว่าสังคมต้องให้โอกาส ถ้าหากบุคคลกระทำการอันไม่เป็นธรรม ซึ่งเป็นการไม่รักษาตัวเองและผู้อื่น เขาควรได้รับการอบรมแก้ไขเสียใหม่ สิทธินี้คาดหวังถึงความสามารถของบุคคลที่จะปกครองตนเอง ตัดสินใจด้วยตนเอง และตระหนักถึงความสำคัญพัฒนาชีวิตสู่จุดหมายอันพึงปรารถนา ทำให้ชีวิตสูงส่งประเสริฐขึ้น¹¹

จะเห็นได้ว่า นิยามแห่งสิทธิที่ได้พูดถึงทั้งหมดดังกล่าวนี้ ส่วนใหญ่มีเนื้อหาครอบคลุมเฉพาะสิทธิประเภทแรกเท่านั้น หากครอบคลุมประเภทที่สองได้ทั้งหมดไม่ อย่างไรก็ตามเมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วแนวคิดเรื่องสิทธิส่วนบุคคล (The Rights of the Individuals) จะมีความหมายหลักอยู่ 2 ประการ คือ

1. ผลประโยชน์หรือการปฏิบัติที่บุคคลพึงได้รับจากบุคคลอื่น หรือจากรัฐ (สังคม) ซึ่งในกรณีนี้ต่อไปผู้วิจัยขอใช้คำว่า "สิทธิที่จะได้รับ" สิทธิประเภทแรกนี้ก็ยังสามารแบ่งออกได้ 2 ประการ คือ

- (1.1) สิทธิในทางสังคม หรือสิทธิเชิงสังคม สิทธิดังกล่าวนี้มีอะไรบ้างและบุคคลจะได้รับมากน้อยแค่ไหนนั้น ต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไขและรูปแบบของแต่ละสังคม กำหนดหรือวางกฎเกณฑ์เอาไว้อย่างไร และผลที่เกิดขึ้นสะท้อนออกมาในรูปแบบทางรูปธรรมหรือเชิงวัตถุวิสัย (Objective) ที่ต้องอิงอาศัยเงื่อนไขจากภายนอกเป็นตัวกำหนด ดังนั้น จึงเป็นสิทธิที่ไม่แน่นอน และมีความแตกต่างกันออกไปที่หลากหลาย เมื่อพูดถึงสิทธิประเภทนี้ต่อไปผู้วิจัยจะใช้คำว่า "สิทธิเชิงสังคม" แทน

- (1.2) สิทธิในทางธรรมชาติ สิทธิประเภทนี้ถูกกำหนดเงื่อนไขไว้โดยเกณฑ์ทางธรรมชาติที่ไม่เกี่ยวกับเงื่อนไขของสังคม ดังนั้นจึงเป็นเงื่อนไขที่ค่อนข้างจะชัดเจนตายตัว ได้รับผลแน่นอน หากมีเงื่อนไขเหมือนกันผลที่เกิดขึ้นก็แตกต่างกัน และผลที่เกิดขึ้นสะท้อนออกมาในรูปแบบทางนามธรรมหรือเชิงอัตวิสัย (Subjective) ที่ต้องอิงอาศัยเงื่อนไขจากภายในเป็นตัวกำหนด เมื่อพูดถึงสิทธิประเภทนี้ต่อไปผู้วิจัยจะใช้คำว่า "สิทธิทางธรรมชาติ" แทน

---

¹¹ บันลือ คงจันทร์, ผู้เรียบเรียง, คู่มืออาสาสมัครส่งเสริมสิทธิ สิทธิประชาชนทั่วไป, จัดพิมพ์โดยสมาคมสิทธิเสรีภาพของประชาชน, หน้า 44.

2. อำนาจกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งที่บุคคลแต่ละคนพึงกระทำได้ อันสืบเนื่องมาจากเสรีภาพที่ตนมีอยู่ ซึ่งในประเด็นนี้ต่อไปผู้วิจัยจะใช้คำว่า “สิทธิที่จะกระทำ” และงานวิจัยฉบับนี้มุ่งจะศึกษาลงไปในเรื่องสิทธิส่วนบุคคล (The Rights of the Individuals) เท่านั้นเป็นหลัก สิทธิอื่นๆ จะกล่าวถึงบ้างก็เพียงเท่าที่มีส่วนสัมพันธ์กันในบางประเด็น

นอกจากนี้แล้ว สิทธิที่จะกระทำก็ยังแบ่งออกได้ 2 ประเภท คล้ายกับสิทธิที่จะได้รับเช่นกัน คือ

- (2.1) สิทธิที่จะกระทำในทางสังคม สิทธิประเภทแรกนี้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไข หรือ กฎเกณฑ์ของแต่ละสังคมกำหนดเอาไว้ว่ามีขอบเขตเพียงใด สิทธิดังกล่าวนี้จะโยงไปสู่เรื่องของเสรีภาพด้วย เพราะเมื่อเงื่อนไขทางสังคมกำหนดสิทธิเอาไว้แค่ไหน เสรีภาพที่จะกระทำก็ย่อมมีขอบเขตเพียงแค่นั้น ถ้าใช้เสรีภาพมากเกินไปที่สังคมอนุญาต ก็จะถูกลงโทษตามเงื่อนไขที่ตกลงกันโดยบัญญัติทางกฎหมายหรือ กติกาทางสังคมนั้นกำหนด
- (2.2) สิทธิที่จะกระทำในทางธรรม สิทธิประเภทที่สองนี้ไม่ได้ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางสังคม ดังนั้นเมื่อโยงไปถึงเรื่องเสรีภาพจึงเป็นเสรีภาพที่มีอยู่เต็มที แต่ผลแห่งการใช้เสรีภาพจะมีผลทางด้านจิตใจไม่เหมือนกัน ซึ่งจะมีทั้งด้านบวกและด้านลบตามเงื่อนไขแห่งการกระทำ อนึ่งสิทธิที่จะกระทำในทางธรรมนี้มีลักษณะแบบ Alternative Right คือเป็นสิทธิที่จะเลือกทำหรือไม่ทำก็ได้ แต่ไม่ว่าจะตัดสินใจกระทำอย่างไรก็ตามผู้กระทำย่อมไม่มีสิทธิ์เปลี่ยนแปลงผลแห่งการกระทำได้ตามอำเภอใจตน เพราะผลแห่งการกระทำจะดำเนินไปตามกฎแห่งกรรม (Law of Action) ที่สอดคล้องกับกฎแห่งธรรมหรือกฎแห่งความจริง (Law of Reality) ด้วยเช่นกัน

เพื่อให้เห็นแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้ในพระไตรปิฎกอย่างชัดเจน เพราะฉะนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการใช้คำนิยาม ที่สามารถครอบคลุมความหมายของสิทธิทั้ง 2 ประเภทยานั้น จึงต้องให้นิยามแห่งสิทธิใหม่ ดังนี้

“สิทธิ คือความถูกต้องชอบธรรม และ/หรือประโยชน์ใดๆ ที่บุคคลมีอยู่โดยธรรมชาติ และ/หรือพึงได้รับโดยบทบัญญัติทางสังคม เพื่อสามารถตัดสินใจกระทำการใดๆ ได้โดยอิสระ”

2.1.2 ความหมายของแนวคิดเรื่องเสรีภาพ

เมื่อพูดถึงเรื่อง "สิทธิ" มักจะต้องกล่าวถึงเรื่อง "เสรีภาพ" ตามมาด้วยเสมอ เพราะคำทั้ง 2 นั้นมีความสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ออก ดังที่วิน อินทสระ ได้แสดงทัศนะเอาไว้ว่า "...ในหลักรัฐศาสตร์ การใช้สิทธิ หมายถึงการยอมให้มีเสรีภาพที่จะปฏิบัติการโดยเสรีในขอบเขตแห่งสิทธิ นั้น..."¹²

คำว่า "เสรีภาพ" ในภาษาอังกฤษนั้นใช้อยู่ 2 คำ คือ Freedom และ Liberty ซึ่งในภาษาไทย บางแห่งจะแปลทั้ง 2 คำนี้ ว่า "สิทธิ" หรือ "สิทธิเสรีภาพ" ก็มี เช่น *freedom of the air* สิทธิเป็นฝ่าย กระทำสงครามเวหา, *freedom of the press* สิทธิเสรีภาพในการตีพิมพ์, *civil liberty* สิทธิเสรีภาพ ของพลเมืองที่กฎหมายได้บัญญัติไว้, *liberty of speech* เสรีภาพในการพูด, *natural liberty* สิทธิ เสรีภาพตามธรรมชาติ, *at liberty* เสรีภาพ, มีสิทธิ เป็นต้น¹³

แนวคิดเกี่ยวกับเสรีภาพนั้น ได้มีนักวิชาการ และนักปราชญ์ในหลายๆ สาขา ในแต่ละยุค แสดงความคิดเห็น และให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย ซึ่งผู้วิจัยจะขอรวบรวมมาพอเป็นตัวอย่าง ดังนี้

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถานให้ความหมายของเสรีภาพเอาไว้ว่า "ความมีเสรี" และได้ขยายความหมายของเสรีเอาไว้ว่า "...ว. ที่ทำได้โดยปลอดอุปสรรค, มีสิทธิที่จะทำอะไรก็ได้โดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่น..."¹⁴

มงเตสกีเออ (Montesquieu หรือ Baron Charles de Secondat : 1689-1755) ได้เขียนไว้ในหนังสือเรื่องเจตนารมณ์ของกฎหมาย (De l' Esprit des lois หรือ The Spirit of Laws) เล่มที่ 11 มีใจความว่า "...เสรีภาพจะประกอบด้วยการที่เราสามารถทำสิ่งที่เราควรจะอยากทำเท่านั้น และไม่ถูกจูงใจให้ทำสิ่งที่คนไม่ควรจะอยากทำ...เสรีภาพคือสิทธิที่จะทำทุกสิ่งที่กฎหมายอนุญาต และหากพลเมืองสามารถทำสิ่งที่กฎหมายห้ามได้ ประชาชนก็ไม่มีเสรีภาพอีกแล้ว เพราะคนอื่นก็จะมีอำนาจที่จะทำอย่างเดียวกัน..."¹⁵

¹² วิน อินทสระ, มนุษย์กับเสรีภาพ, หน้า 29

¹³ ดูเพิ่มเติมใน เรียบร้อย เอี่ยมวรเมธ, พจนานุกรม อังกฤษ-ไทย (ฉบับใหม่), พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ ฯ : รวมสาส์น, 2536), หน้า 570 และ 834.

¹⁴ พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525, หน้า 852.

¹⁵ มงเตสกีเออ, เจตนารมณ์แห่งกฎหมาย, แปลโดย วิภาวรรณ ตูยานนท์, (กรุงเทพฯ ฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 183.

กุลพล พลวัน ได้อ้างถึงข้อความในปฏิญญาแห่งสิทธิมนุษยชนและของพลเมือง (D'eclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen) ซึ่งได้ประกาศ เมื่อวันที่ 26 สิงหาคม ค.ศ.1789 ภายหลังการปฏิวัติใหญ่ในฝรั่งเศส ข้อที่ 4 ตอนหนึ่งว่า "...เสรีภาพประกอบด้วย อำนาจที่จะกระทำการสิ่งใดได้โดยมิก่ออันตรายแก่ผู้อื่น ในทำนองเดียวกัน การใช้สิทธิโดยธรรมชาติของมนุษยชนทุกคนย่อมไม่มีขอบเขตจำกัดยิ่งไปกว่าขอบเขตอันจำเป็น เพื่อให้มนุษยชนอื่นทุกคนได้ใช้สิทธิอย่างเดียวกันโดยเสรี และขอบเขตจำกัดเหล่านี้จะกำหนดขึ้น ได้ก็โดยกฎหมาย..."¹⁶

เจลิมเกียรติ ผิวนวล ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับเสรีภาพเอาไว้ตอนหนึ่งว่า "...เสรีภาพหมายถึงการปราศจากสิ่งผูกมัดขัดขวาง เราจะเป็นเสรีก็ต่อเมื่อเราไม่ถูกขัดขวางในการที่จะทำสิ่งที่เราเลือก ความคิดเรื่องการเลือกก็เป็นเรื่องเสรีภาพด้วยในตัวเอง แน่แน่นอนว่า การเลือกย่อมขึ้นกับโอกาสและความสามารถที่บุคคลจะทำในสิ่งที่เขาต้องการ..."¹⁷

จรูญ สุภาพ ได้พูดถึงเสรีภาพเอาไว้ว่า

เสรีภาพ คำนี้มีความหมายทั้งในแง่อุดมคติและข้อเท็จจริง ในแง่อุดมคติหมายถึงสถานะที่มีเสรีภาพสมบูรณ์ ในแง่ข้อเท็จจริงคือสถานะที่เสรีภาพมีอยู่ตามความเป็นจริง ซึ่งอาจจะมีข้อกำหนดมากหรือน้อยก็ได้ แต่อย่างไรก็ตาม เสรีภาพ หมายถึงสถานะที่บุคคลสามารถที่จะมี และใช้โอกาสในการพูด การคิด การเขียน การกระทำได้อย่างอิสระ...

โอกาสที่บุคคลจะทำการสิ่งปรารถนาได้โดยจะถูกรบกวนน้อยที่สุด แต่ในขณะเดียวกัน การใช้เสรีภาพหรือการกระทำดังกล่าว จะต้องไม่ขัดขวางต่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย ศีลธรรมอันดีของประชาชน ไม่ละเมิดเสรีภาพของบุคคลอื่น เสรีภาพโดยนัยนี้จึงอาศัยหลักของความชอบธรรม เหตุผล และคุณธรรม¹⁹

¹⁶ อ้างใน กุลพล พลวัน, เสรีภาพทางวิชาการ : รายงานการวิจัยประกอบร่างพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ....., หน้า 1-2.

¹⁷ เจลิมเกียรติ ผิวนวล, ประชาธิปไตย ความยุติธรรม และอำนาจ (กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์สมิต, 2537), หน้า 55

¹⁸ จรูญ สุภาพ, สารานุกรมรัฐศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ 4, (กรุงเทพฯ ฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2533), หน้า 146.

¹⁹ จรูญ สุภาพ, หลักรัฐศาสตร์ (กรุงเทพฯ ฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2514), หน้า 226.

เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการทำวิจัย และความหมายของสิทธิที่ได้นิยามเอาไว้ก่อนแล้วนั้น เสรีภาพที่ใช้ในงานวิจัยนี้จึงหมายถึง

“สถานะที่บุคคลสามารถใช้โอกาสในการกระทำ การพูด การคิด การติดต่อสื่อสารสมาคมกับบุคคลอื่น การแสดงความคิดเห็น การวิพากษ์วิจารณ์ และการปฏิบัติตามความเชื่อของตนได้อย่างอิสระ โดยอาศัยหลักของเหตุผล ความชอบธรรมตามกฎหมาย และ/หรือแนวคิดทางศาสนา”

คำว่าเสรีภาพจึงอาจสรุปประเด็นที่สำคัญได้ ดังนี้

1. เสรีภาพในการพูด โดยทั่วไปมีขอบเขต 3 ประการ คือ

- 1.1 ต้องไม่เป็นคำพูดที่จะก่อกวนรบกวนต่อสาธารณชน หรือจะก่อให้เกิดการใช้กำลังรุนแรง และก่อให้เกิดความวุ่นวาย
- 1.2 ต้องไม่เป็นคำพูดที่สื่อเจตนาไปในทางเสียหาย หรือมีความโน้มเอียงไปในทางทุจริต
- 1.3 ต้องอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนดเอาไว้ เพื่อป้องกันไม่ให้บุคคลใช้เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นไปในทางที่จะก่อให้เกิดผลร้ายต่อเสรีภาพของบุคคลอื่นหรือต่อสาธารณชน

2. เสรีภาพในการพิมพ์ การแสดงความคิดเห็นที่ดีพิมพ์จะต้องไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่น (เช่น การหมิ่นประมาท ใส่ความ ดูหมิ่น) หรือเป็นการลบหลู่ สิ่งที่ประชาชนยึดถือหรือให้ความสำคัญ (เช่น ศาสนา) หรือแพร่กระจายเรื่องราวที่หวาดเสียว เหล่านี้เป็นสิ่งที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อยของประชาชน การกระทำดังกล่าวจึงเป็นการใช้เสรีภาพเกินขอบเขต

3. เสรีภาพในการรวมกลุ่มและแสดงความคิดเห็น จะต้องมิวัตถุประสงค์ที่ดี ที่สุจริต ใช้วิธีการที่เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพของสังคม ไม่ใช่วิธีการรุนแรง หรือวิธีการที่กระทบกระเทือนประชาชนหรือสาธารณชน

4. เสรีภาพในทางศาสนา จะต้องไม่เป็นข้ออ้างที่ประพฤติดุปฏิบัติในสิ่งที่ขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน เช่น การทรมานร่างกาย การทำลายชีวิต และการประพฤติดุทางเพศ หลายครั้งที่รัฐบาลของประเทศต่างๆ ต้องเข้าไปกำหนด หรือวางระเบียบบางอย่างในศาสนาเพื่อให้สอดคล้องกับกฎหมายบ้านเมือง²⁰

²⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 229-231.

ความหมายของคำว่าสิทธิจากทัศนคติต่างๆ ที่อ้างถึงดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่า ลักษณะแห่งสิทธิจึงคล้ายกับข้อมูลหรือสมบัติที่แต่ละบุคคลมีอยู่เป็นของตัวเอง ส่วนเสรีภาพคล้ายกับการนำเอาข้อมูลหรือสมบัติเหล่านั้นไปใช้ประโยชน์ บุคคลจึงสามารถเลือกใช้สิทธิของตนอย่างไร โดยวิธีการแบบไหนก็ได้ หากไม่เป็นการไปล่วงละเมิดหรือทำลายสิทธิของบุคคลอื่นที่เขาก็มีอยู่เช่นกัน

ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 หมวด 3 ได้กล่าวถึงสิทธิของปวงชนชาวไทยเอาไว้ ซึ่งมีประเด็นที่สำคัญในแต่ละมาตราดังนี้

มาตรา 31 บุคคลย่อมมีสิทธิในชีวิตและร่างกาย...

มาตรา 35 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในเคหสถาน...

มาตรา 36 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการเดินทาง และมีเสรีภาพในการเลือกถิ่นที่อยู่ภายในราชอาณาจักร...

มาตรา 37 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการสื่อสารถึงกัน โดยทางที่ชอบด้วยกฎหมาย...

มาตรา 38 บุคคลย่อมมีเสรีภาพบริบูรณ์ในการถือศาสนา นิายของศาสนา หรือลัทธินิยมในทางศาสนา และย่อมมีเสรีภาพในการปฏิบัติตามศาสนบัญญัติ หรือปฏิบัติพิธีกรรมตามความเชื่อถือของตน เมื่อไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อหน้าที่ของพลเมือง และไม่เป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อย หรือศีลธรรมอันดีของประชาชน

มาตรา 39 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น...

มาตรา 42 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในทางวิชาการ...

มาตรา 44 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการชุมนุมโดยสงบและปราศจากอาวุธ...

มาตรา 45 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันเป็นสมาคม สหภาพ สหพันธ์ สหกรณ์ กลุ่มเกษตรกร องค์การเอกชน หรือหมู่คณะอื่น...

มาตรา 47 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการรวมกันจัดตั้งพรรคการเมือง...

มาตรา 50 บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการประกอบกิจการหรือประกอบอาชีพ และการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม²¹

²¹ การศาสนา, กรม, กระทรวงศึกษาธิการ, รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 (กรุงเทพฯ ฯ : การศาสนา, 2541), หน้า 9-16.

และในมาตรา 28 ได้กำหนดขอบเขตการใช้สิทธิเอาไว้ดังนี้ “...บุคคลย่อมอ้างศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ หรือสิทธิของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ หรือไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน...”²² ส่วนในมาตรา 29 ได้ระบุถึงอำนาจที่จะจำกัดสิทธิของบุคคลเอาไว้ว่า “...การจำกัดสิทธิของบุคคลที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้จะกระทำมิได้ เว้นแต่โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมายเฉพาะเพื่อการที่รัฐธรรมนูญนี้กำหนดไว้และเท่าที่จำเป็นเท่านั้น และจะกระทบกระเทือนสาระสำคัญของสิทธินั้นมิได้...”²³

วรพจน์ วิศรุตพิชญ์ ได้สรุปประเภทของสิทธิเอาไว้ว่า

สิทธิ อาจจำแนกออกเป็น 2 ประเภทได้แก่ สิทธิในมโนธรรม (Liberty of Conscience) หรือสิทธิในทางความคิด ซึ่งเป็นเรื่องภายในจิตใจโดยแท้ เช่น เสรีภาพในการนับถือศาสนา นิกายศาสนา หรือลัทธินิยมทางศาสนา เสรีภาพในการศึกษาอบรม เสรีภาพทางวิชาการ ฯลฯ และสิทธิในการกระทำ (Liberty of Action) ซึ่งเป็นการเคลื่อนไหวส่วนต่างๆ ของร่างกายตามที่คิดและตกลงใจไว้ เช่น เสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นโดยการพูด การเขียน การพิมพ์ การโฆษณา และการสื่อความหมายโดยวิธีอื่น เสรีภาพในการเดินทาง และการเลือกถิ่นที่อยู่²⁴

ดังนั้น คำว่าสิทธิที่จะใช้ในงานวิจัยนี้จึงหมายถึง “สิทธิส่วนบุคคล” ดังกล่าวนั้น เว้นแต่ในบางกรณีเฉพาะที่ ซึ่งจำเป็นต้องกล่าวพาดพิงถึงสิทธิอื่นๆ เพื่อสนับสนุนแนวคิดของผู้วิจัยให้มีความชัดเจนขึ้น ซึ่งในกรณีเช่นนั้นอาจต้องมีการขยายความเพิ่มเติม หรือทำเป็นเชิงอรรถเอาไว้เป็นกรณีเฉพาะที่ไป เพื่อไม่ให้เกิดความสับสน.

สิทธิเสรีภาพดังกล่าวนี้ผู้วิจัยจะศึกษาภายในขอบเขตทั้ง 3 ด้าน ดังนี้ คือ

- (ก) สิทธิทางกาย ได้แก่ สิทธิในชีวิตและร่างกาย ในการกระทำ ปฏิบัติ หรือสมาคมกับคนอื่น เป็นต้น

²² เรื่องเดียวกัน, หน้า 9.

²³ หน้าเดียวกัน.

²⁴ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, สิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ, หน้า 8-9.

- (ข) สิทธิทางวาจา ได้แก่ สิทธิที่บุคคลจะพูด สนทนา ปราศรัย วิพากษ์วิจารณ์ แสดงความเห็น โฆษณา หรือการสื่อความหมายกับคนอื่นในรูปแบบต่างๆ เช่น สื่อตีพิมพ์²⁵ เป็นต้น
- (ค) สิทธิทางใจ ได้แก่ สิทธิที่บุคคลจะคิด ไตร่ตรอง ไคร่ครวญ ใช้สมองและสติปัญญาของตน ในการที่จะเชื่อหรือนับถือตามลัทธิ หรือตามที่ตนยอมรับได้ เป็นต้น

2.2 วิวัฒนาการของแนวคิดเรื่องสิทธิ

2.2.1 พัฒนาการทางแนวคิดจากสังคมตะวันตก

เกี่ยวกับมโนทัศน์เรื่องสิทธิที่เข้าใจกันอย่างแพร่หลายในปัจจุบัน นักวิชาการหลายท่านเชื่อว่าเป็นแนวคิดที่ถือกำเนิดมาจากการเมืองตะวันตก²⁶ โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนนั้น เชื่อว่าเกิดจากการต่อสู้ของกลุ่มนายทุนตะวันตกที่ต้องการคุ้มครองผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตนจากผู้ปกครองที่เป็นเจ้าครองนครในระบบศักดินา ทำให้แนวคิดเรื่องสิทธิมนุษยชนมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับอุดมการณ์เสรีประชาธิปไตย ซึ่งเน้นหลักเสรีภาพของปัจเจกบุคคล ในยุคสมัยนั้นอย่างแยกกันไม่ออก²⁷

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้พูดถึงแนวคิดดังกล่าวเอาไว้ว่า “...คำว่าสิทธิมนุษยชน (Human Rights) เป็นต้นนี้ เกิดจากภูมิหลังในประวัติศาสตร์ที่มนุษย์อยู่มาด้วยการดิ้นรนต่อสู้ เมื่อมนุษย์ยังอยู่ในระบบความคิดแบบแบ่งแยกแข่งขันกัน หลักสิทธิมนุษยชนเป็นต้นนั้นก็จะเป็นหลักประกันสำหรับปกป้องตัว ไม่ให้ฝ่ายอื่นเข้ามาครอบงำทำลายได้...”²⁸

ไอน์ แรนด์ ได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับสิทธิเอาไว้ว่า “...สิทธิเป็นความคิดทางจริยธรรม, ความคิดที่เป็นภาวะหัวเลี้ยวหัวต่อที่มีเหตุผล จากหลักการซึ่งชี้นำการกระทำของปัจเจกชน ไปสู่หลักการซึ่งชี้นำความสัมพันธ์ของเขากับผู้อื่น, เป็นความคิดที่ผดุงและพิทักษ์ศีลธรรม

²⁵ วติน อินทสระ, มนุษย์กับเสรีภาพ, หน้า 86

²⁶ ปรีชา ช้างขวัญยืน, สตรีในคัมภีร์ตะวันออก (กรุงเทพฯ ฯ : โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541), หน้า 11.

²⁷ บันลือ คงจันทร์, คู่มือ อาสาสมัครส่งเสริมสิทธิ สิทธิประชาชนทั่วไป, หน้า 43.

²⁸ พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพฯ ฯ : สหธรรมิก, 2538), หน้า 20.

ของปัจเจกบุคคลในสังคม...สิทธิแห่งปัจเจกชนเป็นวิถีทางของการทำให้สังคมอยู่ภายใต้กฎหมายศีลธรรม...”²⁹

แท้จริงแล้วแนวคิดเรื่องสิทธิส่วนบุคคลดังกล่าวนี้หาใช่เพิ่งจะเกิดขึ้นในช่วงระยะ 200 ปีที่ผ่านมาอย่างที่เข้าใจกันแต่อย่างใดไม่ หากศึกษาจากประวัติศาสตร์จะเห็นได้ว่า แนวคิดดังกล่าวมีมานานพร้อมๆ กับการกำเนิดขึ้นของสังคมมนุษย์ก็ว่าได้ เพียงแต่อาจมีชื่อเรียกและจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกันออกไป และไม่ได้ระบุหรือกำหนดเอาไว้อย่างชัดเจนตายตัวเหมือนเช่นปัจจุบันเท่านั้นเอง ดังเช่นที่ประยงค์ สุวรรณบุบผา แสดงทัศนะเอาไว้ว่า “...คำว่ากฎหมายตามทัศนะของเพลโตและอาริสโตเติลในยุคกรีก ก็มีความหมายตรงกับคำว่าสิทธิ (Rights) และหน้าที่ (Duties) ในปัจจุบันนั่นเอง...”³⁰

อย่างไรก็ตามสิทธิดังกล่าวนี้ ส่วนใหญ่ล้วนถูกกำหนดโดยผู้นำของสังคม ซึ่งออกมาในรูปของคำสั่ง ระเบียบ ข้อบังคับ ข้อปฏิบัติ หรือกฎหมาย เช่น ประมวลกฎหมายฮัมมูราบี (The Code of Hammurabi) ที่ตราขึ้นใช้โดยพระเจ้าฮัมมูราบี แห่งประเทศบาบิโลน เมื่อราว 2988 BC.³¹ ก็ได้มีการระบุถึงสิทธิบางอย่างที่แต่ละคนสามารถทำได้ เช่น กำหนดว่าการสมรสเป็นไปในลักษณะซื้อขาย ซึ่งบิดามารดาของทั้งสองฝ่ายเป็นผู้จัดการโดยตลอด เป็นต้น นั่นก็คือการระบุสิทธิเหนือชีวิต บุตร ธิดา ของมารดา บิดานั้นเอง จากบทบัญญัติดังกล่าวนี้ก็เป็นการให้ความหมายโดยทางอ้อมว่า บุตร ธิดาไม่มีสิทธิตัดสินใจในเรื่องดังกล่าวได้เองตามลำพัง

แนวคิดเกี่ยวกับสิทธิส่วนบุคคลในทางตะวันตกนั้นอาจกล่าวได้ว่าวิวัฒนาการมาจากแนวคิดแบบปัจเจกชนนิยม (Individualism) ซึ่งมุ่งเน้นความสำคัญของบุคคลมากกว่าสังคมหรือรัฐ

จรรยา สุภาพ ได้แสดงถึงที่มาของแนวคิดนี้ว่า มาจากบุคคล 2 จำพวก ได้แก่

1. พวกแรก คือ บุคคลผู้มีความเห็นแก่ตัว มุ่งที่จะรักษาประโยชน์ส่วนตัวให้มากที่สุด แต่ในขณะเดียวกันก็ปรารถนาที่จะหลีกเลี่ยงให้พ้นจากการควบคุมของรัฐบาล
2. พวกที่สอง คือ ผู้ที่มีแนวคิดในทางปรัชญาว่า มนุษย์จะพัฒนาตนเองได้อย่างสมบูรณ์ก็ต่อเมื่อรัฐหรือประเทศเข้าเกี่ยวข้องน้อยที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกิจการที่เกี่ยวข้องกับชีวิตส่วนตัว หรือความรับผิดชอบอันเป็นของบุคคลโดยเฉพาะ³²

²⁹ ไอน์ แรนต์, “สิทธิมนุษย” ใน อิศราภาพ, แปลโดย น.ชญาอนุคม, (กรุงเทพ ฯ : ดวงกมล, 2523), หน้า 49-50.

³⁰ ประยงค์ สุวรรณบุบผา, รัฐปรัชญา แนวคิดตะวันออก-ตะวันตก (กรุงเทพ ฯ : โอเคียนส์, 2541), หน้า 28.

³¹ บุญยงค์ เกศเทศ, สถานภาพสตรีไทย (กรุงเทพ ฯ : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮาส์, 2532), หน้า 2.

³² จรรยา สุภาพ, หลักรัฐศาสตร์, หน้า 90.

รัฐโบราณที่ค่อนข้างมีแนวคิดทางการเมืองชัดเจนคือรัฐกรีก ซึ่งเป็นที่มาของแนวคิดเรื่องสิทธิในยุคแรกเริ่ม เนื่องจากโดยปกตินิสัยของชาวกรีกแล้วเป็นผู้ที่รักอิสระเสรีภาพ และจะไม่ยอมให้ใครมาจำกัดสิทธิเสรีภาพของตนด้วยการใช้อำนาจในรูปแบบต่างๆ รวมทั้งการอ้างอำนาจเทวสิทธิ์ด้วย³³ โดยเฉพาะนครรัฐเอเธนส์ ในช่วงระหว่างปี 700-500 ก่อนคริสตกาลนั้น มีการปกครองแบบทฤษฎีปไตโดย (Tyranny) บรรดาผู้นำต่างปกครองตามอำเภอใจของตน มีการกดขี่และแสวงหาผลประโยชน์จากประชาชน จนเป็นเหตุนำไปสู่การปฏิวัติกวาดล้างเหล่าทรราชโดยพวกขุนนางและประชาชนที่ถูกกดขี่ ทำให้นครรัฐต่างๆ ของกรีกเปลี่ยนรูปแบบการปกครองมาเป็นแบบประชาธิปไตยโดยตรง (Direct Democracy)³⁴

นครรัฐเอเธนส์ได้แบ่งชนชั้นออกเป็น 3 พวก คือ พลเมือง (Citizen), คนต่างด้าว (Metics), และทาส (Slaves) ถึงแม้ว่านครรัฐแห่งนี้จะไม่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับสิทธิส่วนบุคคลเท่าไร ถึงกระนั้นบุคคลชั้นต่ำที่สุดของสังคมคือพวกทาสก็ยังได้รับการคุ้มครองสิทธิไม่น้อย ซึ่งรัฐได้ออกกฎหมายคุ้มครองสิทธิในชีวิตของทาส นายไม่มีสิทธิที่จะทำอันตรายทาสของตนจนถึงแก่ชีวิต หรือกดขี่ข่มเหงทาสอย่างปราศจากมนุษยธรรม³⁵

จะเห็นได้ว่าในเอเธนส์สมัยนั้นแม้จะไม่มีแนวคิดเรื่องสิทธิส่วนบุคคลที่ชัดเจนเหมือนปัจจุบันก็ตาม แต่ก็ยังมีการคำนึงถึงสิทธิในชีวิตของปัจเจกบุคคลว่าใครๆ จะล่วงละเมิดไม่ได้ แม้บุคคลนั้นจะเป็นชนชั้นต่ำของสังคมก็ตาม

ช่วงระยะเวลา 700-500 ปีก่อนคริสต์ศักราชนั้น แนวคิดทางปรัชญาของนักปราชญ์กรีกได้เริ่มหันมาให้ความสนใจเกี่ยวกับปัจเจกชนมากขึ้นเรื่อยๆ ปัจเจกชนเองก็อยากมีอิสระจากรัฐและ

³³ ประจักษ์ ช่วยไต้, ผู้แปลและเรียบเรียง, โครงสร้างประวัติศาสตร์โลก (กรุงเทพ ฯ : อักษรสมัย, 2520), หน้า 32.

³⁴ สุขุม นวลสกุล และ บรรพต วีระสัย, ทฤษฎีการเมืองสมัยโบราณและสมัยกลาง และแนวคิดเชิงทฤษฎีการเมืองในพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ 6, (กรุงเทพ ฯ : อักษรไทย, 2524), หน้า 20.

การปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย (Democracy) นั้น แบ่งออกเป็น 2 แบบ คือ ประชาธิปไตยโดยตรง (Direct Democracy) คือการที่ประชาชนได้เข้าไปนั่งบริหารงานในสภาด้วยตนเอง และประชาธิปไตยโดยอ้อม (Indirect Democracy) คือการที่ประชาชนเลือกตัวแทนราษฎรให้เข้าไปบริหารประเทศแทนตน

ประชาธิปไตยในปัจจุบันใช้แบบ Indirect Democracy ส่วนในสมัยกรีกใช้แบบ Direct Democracy ซึ่งทำให้เพลโตไม่ชอบการปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตยสมัยนั้น เพราะเท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้คนที่ด้อยความสามารถได้เข้าไปบริหารรัฐด้วย จนอาจนำไปสู่การตัดสินใจที่ผิดพลาดได้ง่าย เช่น กรณีการตัดสินลงโทษประหารชีวิตอริสโตเติล เป็นต้น นั่นคือบทเรียนแห่งความผิดพลาดของระบอบประชาธิปไตยแบบกรีกที่เพลโตไม่อาจยอมรับได้

³⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 23.

เตรียมการต่อสู้เพื่อปกป้องสิทธิของตนเอง โดยเฉพาะช่วงเวลา 600 ปีก่อนคริสตกาลเป็นต้นมา ถือได้ว่าเป็นยุคแห่งการสะท้อนภาพและเป็นยุคที่ปัจเจกบุคคลเริ่มดำเนินชีวิตไปตามทางของตน³⁶

แนวคิดแบบปัจเจกชนนิยมนั้น หากจะวิเคราะห์ให้ลึกลงไปแล้วจะเห็นว่ามีความเชื่อแบบมนุษยนิยม (Humanism) คือทัศนคติต่อชีวิตที่มีปัจเจกชนเป็นศูนย์กลาง³⁷ ตอกย้ำถึงความสำคัญของมนุษย์เหนืออำนาจอื่นใดทั้งหมด เป็นแนวคิดที่เชิดชูคุณค่าความเป็นมนุษย์ และกำหนดให้มนุษย์เป็นศูนย์กลางมาตรฐาน และมาตรการของทุกสิ่งทุกอย่าง³⁸

แนวคิดซึ่งสนับสนุนสิทธิปัจเจกชนนิยมที่ชัดเจนที่สุดในสมัยกรีกก็คือคำสอนของกลุ่มโซฟิสต์ (Sophists) โดยเฉพาะคำสอนที่มีชื่อเสียงของโปรทาโกรัส (Protagoras : 480-410 BC.) ที่ว่า “มนุษย์เป็นเครื่องวัดสรรพสิ่ง (Man is the measure of all things)” นั่นคือการยอมรับว่าปัจเจกบุคคลย่อมอยู่เหนือสังคม และถือว่าการตัดสินใจอะไรถูกหรือผิดเป็นสิทธิ์ส่วนบุคคล³⁹

ทัศนคติดังกล่าวนี้นำไปสู่การต่อต้านและวิพากษ์วิจารณ์กฎระเบียบของรัฐ ที่ใช้ควบคุมปัจเจกบุคคลให้ประพฤติปฏิบัติตามกรอบที่รัฐต้องการ แต่แนวคิดแบบปัจเจกชนนิยมดังกล่าวนั้นก็อาจนำไปสู่สังคมแบบอนาธิปไตย (Anarchy) ได้ง่าย เพราะแต่ละบุคคลต่างก็ต้องใช้ดุลพินิจของตนในการตัดสินใจการกระทำสิ่งต่างๆ

ดังจะเห็นได้จากแนวคิดของโปรทาโกรัส ที่ต่อต้านการมีกฎระเบียบ หรือข้อปฏิบัติที่ตายตัว เพราะเขาถือว่า ศีลธรรมต่างๆ หากเกิดจากธรรมชาติแต่อย่างใดไม่ หากแต่เกิดจากการตกลงร่วมกัน ดังนั้น กฎระเบียบและประเพณีของรัฐจึงเป็นเรื่องของการยอมรับมาปฏิบัติเพื่อรักษาผลประโยชน์ของกันและกันเท่านั้น

ฮิปโปอัส (Hippias) เองก็มีทัศนะแบบเช่นเดียวกับโปรทาโกรัส เขาคัดค้านกฎเกณฑ์ประเพณีที่ยึดถือกันมาแต่โบราณ เนื่องจากเห็นว่ากฎระเบียบต่างๆ ไม่อาจเป็นสิ่งสัมบูรณ์

³⁶ จันทน์ ทองประเสริฐ, *ปรัชญาตะวันตกสมัยโบราณ*, พิมพ์ครั้งที่ 7, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย, 2533), หน้า 56.

³⁷ โยสไตน์ กอร์เดอร์, *โลกของโซฟี*, แปลโดย สายพิน สุพุทธมงคล, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : คบไฟ, 2540), หน้า 133.

³⁸ สิทธี บุตรอินทร์, *ดร. มนุษยนิยม* (กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์, 2532), หน้า 8.

³⁹ พระราชวรมุนี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก*, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพฯ : ศยาม, 2540), หน้า 108.

(absolute) เพราะความคิดเรื่องผิด ถูกนั้น ไม่มีรัฐใดมีแนวคิดเหมือนกันเลย (The laws of a people cannot be absolute, because no two states have the same idea of right and wrong.)⁴⁰

ดังนั้น จึงเกิดนักคิดอีกกลุ่มหนึ่งพยายามเสนอแนวคิดต่อต้านลัทธิปัจเจกชนนิยมของพวกโซฟิสต์ นั่นก็คือโสเครตีส (Socrates : 470-399 BC.) และเพลโต (Plato : 478-347 BC.) โดยเฉพาะนักคิดที่ยิ่งใหญ่อย่างเพลโตนั้น ถึงแม้เขาจะให้การสนับสนุนความเสมอภาคระหว่างชายและหญิงว่ามีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกันในฐานะที่เป็นมนุษย์เหมือนกัน หญิงและชายจะแตกต่างกันก็เฉพาะด้านความสามารถเท่านั้น ไม่ใช่ในเรื่องคุณสมบัติ⁴¹ แต่ถึงกระนั้น เพลโตก็เชื่อว่ามนุษย์มีความสามารถที่แตกต่างกัน

ทัศนะของเพลโตนั้นให้ความสำคัญต่อความอยู่รอด หรือประโยชน์ของส่วนรวมมากกว่าจะคำนึงถึงสิทธิส่วนบุคคล เช่น การกำหนดว่าชนชั้นผู้ปกครอง และชนชั้นที่รบจะต้องไม่มีทรัพย์สินส่วนตัวและห้ามการมีครอบครัว⁴² เป็นต้น

จากแนวคิดตรงนี้แสดงว่าเพลโตเองไม่ต้องการให้บุคคลเห็นแก่ตัวหรือคำนึงถึงเฉพาะแต่สิทธิส่วนบุคคลจนละเลยต่อผลประโยชน์ของส่วนรวมไป เพลโตเองให้ความสำคัญแก่ส่วนรวมมากถึงขนาดว่า ให้มีการคุมกำเนิด ทำแท้ง และทำลายทารก ตลอดจนการทอดทิ้งคนที่เจ็บป่วยเรื้อรังและไม่แข็งแรง เพื่อควบคุมขนาดและคุณภาพของประชาชน⁴³

ในอุดมรัฐ (The Republic) เพลโตได้แสดงทัศนะเกี่ยวกับสิทธิส่วนบุคคลเอาไว้ว่าปัจเจกบุคคลไม่ควรมียุทธศาสตร์ส่วนตัวมากเกินไป รูปแบบการดำเนินชีวิตในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการศึกษา การมีครอบครัว เป็นต้น ควรจะถูกจัดสรรและอยู่ในความรับผิดชอบของรัฐ

ถึงแม้เพลโตจะเห็นว่าราษฎรสามารถครอบครองสมบัติและมีครอบครัวของตนเองได้ แต่ก็ยังให้พิทักษ์ชนคอยเป็นผู้ตรวจตราและจำกัดปริมาณทรัพย์สินของราษฎร เพื่อให้ทุกคนมีความเสมอภาคในด้านเศรษฐกิจ ยากและเศรษฐกิจจะไม่มีในอุดมรัฐ⁴⁴

⁴⁰ John Watson, ed. 1895, *Hedonistic Theories from Aristippus to Spencer* (England : Thoemmes Press, 1993), pp. 16-17.

⁴¹ จานงค์ ทองประเสริฐ, *ปรัชญาประยุกต์ ชุดตะวันตก*, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพ ฯ : ดันฮอ แกรมมิ, 2539), หน้า 199.

⁴² สุขุม นวลสกุล และบรรพต วีระชัย, *ทฤษฎีการเมืองสมัยโบราณและสมัยกลาง และแนวคิดเชิงทฤษฎีการเมืองในพุทธศาสนา*, หน้า 54.

⁴³ หน้าเดียวกัน.

⁴⁴ พระราชวรมณี (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), *ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก*, หน้า 186.

บทสรุปที่สะท้อนแนวคิดของเพลโตเกี่ยวกับรัฐที่ดีก็คือประโยคที่ว่า “...กลุ่คอน สิ่งที่เราเห็นพ้องกันแล้วก็คือว่าในรัฐที่สมบูรณ์ สตรีและเด็กควรเป็นส่วนรวม บุรุษและสตรีควรมีส่วนได้รับการศึกษาและประกอบอาชีพเท่าเทียมกันทั้งในยามสงบและยามมีศึกสงคราม และพวกเขาควรถูกปกครองโดยกลุ่มคนผู้เป็นเลิศในปรัชญา และการสงคราม...”⁴⁵

การที่เพลโตให้ความสำคัญแก่สติปัญญาของชนชั้นปกครองมากเกินไปนี้เองที่ทำให้ไม่คำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล ซึ่งกลายเป็นการไปลดคุณค่าชีวิตความเป็นมนุษย์ของปัจเจกชนลงโดยปริยาย

เพลโตไม่เห็นด้วยที่จะให้ปัจเจกบุคคลมีเสรีภาพมากเกินไป เพราะจะทำให้แต่ละคนทำอะไรตามใจชอบ กระหายอยากได้ความเสมอภาคจนไม่มีใครเคารพเกรงกลัวใคร ครึ่งหนึ่งถึงกับกล่าวล้อเลียนสิทธิเสรีภาพเอาไว้ว่า “...แม้แต่สุนัขในถนนก็ประกาศความเสมอภาคด้วยการไม่หลีกเลี่ยงให้คนเดินเท้า...”⁴⁶

นักปราชญ์อีกท่านที่มีอิทธิพลต่อสังคมมากคนหนึ่งคืออริสโตเติล (Aristotle: 384-322 BC.) ท่านผู้นี้ถือว่าปัจเจกบุคคลมีความสำคัญมากกว่ารัฐ แต่ปัจเจกบุคคลเองก็ต้องใช้สิทธิเสรีภาพของตนอยู่ภายใต้กรอบของสังคม โดยการปฏิบัติหน้าที่พลเมืองตามวัยที่เหมาะสม แต่ถึงกระนั้นก็ตาม อริสโตเติลเองกลับไม่ยอมรับว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพเท่าเทียมกัน ดังคำกล่าวตอนหนึ่งว่า “...ตั้งแต่วันที่ถือกำเนิด คนบางคนถูกกำหนดให้เป็นทาส บางคนถูกกำหนดให้เป็นนาย...”⁴⁷ และท่านก็ไม่ยอมรับความเสมอภาคระหว่างชายและหญิงอีกด้วย เพราะตามทัศนะของอริสโตเติลนั้นถือว่าผู้หญิงเป็นเพศที่บกพร่อง ไม่มีความสมบูรณ์เหมือนเพศชาย⁴⁸

มกเตสกีเออไม่เห็นด้วยกับทัศนะของอริสโตเติลที่ว่าความเป็นทาสถูกกำหนดมาตั้งแต่เกิด เพราะเป็นการละเมิดเสรีภาพส่วนบุคคล ซึ่งเสรีภาพส่วนบุคคลนั้นถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของเสรีภาพมหาชนในรัฐประชาชน และเป็นส่วนหนึ่งของอธิปไตย ดังนั้น ระบบทาสจึงเป็นสิ่งที่ขัดต่อสิทธิของพลเมืองเท่าๆ กับสิทธิธรรมชาติ⁴⁹ เนื่องจากมนุษย์ทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกัน จึงควรพูดว่าการเป็นทาสนั้นเป็นสิ่งที่ผิดธรรมชาติ⁵⁰

⁴⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 189.

⁴⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 191.

⁴⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 265.

⁴⁸ โยสไตน์ กอร์เดอร์, โลกของโซฟี, หน้า 118.

⁴⁹ มกเตสกีเออ, เจตนารมณ์ของกฎหมาย, หน้า 301-302.

⁵⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 312.

แนวคิดดังกล่าวของอริสโตเติลได้มีอิทธิพลมาถึงยุคกลางของยุโรปด้วย ซึ่งเป็นยุคที่บ่มเพาะแนวคิดเรื่องสิทธิส่วนบุคคลของยุคปัจจุบันอย่างชัดเจนที่สุด ดังที่ อิริค ฟรอมม์ ได้แสดงทัศนะเอาไว้ว่า “...ประวัติศาสตร์ของยุโรปและอเมริกันนับแต่ยุคกลางเป็นต้นมา เป็นประวัติศาสตร์ของการเติบโตเป็นเอกชนอย่างเต็มที่ของเรา กระบวนการเติบโตที่ว่านี้เริ่มต้นในประเทศอิตาลีในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยา...”⁵¹

แต่ก่อนจะเข้าสู่ยุคกลางของยุโรปนั้น โรมัน ได้กลายเป็นมหาอาณาจักรที่ยิ่งใหญ่⁵² และกฎหมายของโรมันเองก็ให้สิทธิเสรีภาพด้านความคิดความเชื่อแก่ปัจเจกบุคคลสูงมาก คือเปิดโอกาสในการถือชนบทธรรมเนียมประเพณี ศาสนา และลัทธิตามที่แต่ละคนเห็นชอบ นอกจากนี้ยังให้สิทธิพลเมืองโรมันแก่คนในเมืองขึ้น ทุกคนที่มีคุณสมบัติเหมาะสมและยื่นขอตามระเบียบจะมีสิทธิเท่าเทียมกับชาวโรมันผู้พิชิต⁵³

ถึงกระนั้นก็ตาม ในทางปฏิบัติจริงๆ แล้วปรากฏว่ามีหลายยุคหลายสมัยที่ผู้ปกครองอาณาจักรโรมันไม่ได้คำนึงถึงสิทธิและเสรีภาพดังกล่าว มีเกมกีฬาที่เหี้ยมโหดคือการให้นักโทษต่อสู้กับสัตว์ร้าย เช่น สิงห์โต เป็นต้น ในช่วงต้นคริสตกาล ได้มีการปราบปรามผู้นับถือศาสนาคริสต์อย่างรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในรัชสมัยของจักรพรรดิเนโร (Nero : 54-68) ดีซิอุส (Decius : 249-451) และดิโอคลีเตียน (Diocletian : 284-305)⁵⁴

ช่วงระยะเวลา 400 ปีก่อนคริสตกาลเป็นต้นมานั้น ถือได้ว่าแนวคิดแบบปัจเจกชนนิยมเป็นที่นิยมมาก ทำให้มีคนจำนวนมากที่แยกตัวเองออกมาจากสังคม เพื่อต้องการแสวงหาประโยชน์สุขส่วนตัว⁵⁵ และเกิดลัทธิที่เน้นเรื่องปัจเจกบุคคลหลายสำนัก เช่น ลัทธิเอพิคิวเรียน (Epicurianism) ซึ่งปฏิเสธอำนาจของเทพเจ้า ให้ความสำคัญกับการแสวงหาความสุขในชีวิตด้วยตัวของมนุษย์เอง ดังคำกล่าวของเอพิคิวรัสตอนหนึ่งว่า “...ถ้าเทพเจ้าสามารถบันดาลให้การสวมนต์อันอ่อนแอของ

⁵¹ อิริค ฟรอมม์, หนีไปจากเสรีภาพ, แปลโดย สมบัติ พิเศษอาศ, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพ ฯ : มูลนิธิเด็ก, 2539), หน้า 36.

⁵² ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะไม่กล่าวถึงรายละเอียดของยุโรปสมัยนี้ในเชิงประวัติศาสตร์ จะกล่าวถึงเพียงบางส่วนเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลเท่านั้น เพื่อนำมาใช้ประกอบการวิเคราะห์ในเชิงปรัชญา

⁵³ คีร์ติ บุญเจือ, แก่นปรัชญากรีก, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพ ฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2528), หน้า 107.

⁵⁴ ธนู แก้วโอภาส, ประวัติศาสตร์โลกสามสมัย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพ ฯ : ชชาติเศรษฐกิจ, 2534), หน้า 153.

⁵⁵ สุขุม นวลสกุล และบรรพต วีระชัย, ทฤษฎีการเมืองสมัยโบราณและสมัยกลาง และแนวคิดเชิงทฤษฎีการเมืองในพุทธศาสนา, หน้า 86.

มนุษย์เป็นจริงตามปรารถนาแล้วละก็ มนุษย์ทุกคนคงจะสิ้นชีพไปโดยเร็ว เพราะมนุษย์มักชอบสวดมนต์สาปแช่งกันและกัน...”⁵⁶

ลัทธิสโตอิก (Stoicism) เองก็มีแนวคิดที่สนับสนุนสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลมากที่สุดทีเดียว เพราะคำสอนของลัทธินี้ถือว่า “วิธีดำเนินชีวิตที่ดีก็คือการมีชีวิตอยู่ตามธรรมชาติ (Live according to Nature)”⁵⁷

พวกสโตอิกได้หันมาให้ความสำคัญกับเพื่อนมนุษย์และสังคมมากขึ้น โดยเฉพาะนักปราชญ์ของสำนักนี้ในรุ่นต่อๆ มา หลายท่านที่มีอิทธิพลและชื่อเสียงในสังคม เช่น ซิเซโร (Cicero : 106-43 BC.) รัฐบุรุษชาวโรมัน แต่ซิเซโรเองก็ยังมีความเชื่อมั่นในกฎธรรมชาติมาก ซึ่งเขาถือว่าเป็นหลักสากลที่สร้างขึ้นโดยพระเจ้า ดังนั้นจึงอยู่เหนือกฎทั้งปวงที่มนุษย์สร้างขึ้น

แนวคิดดังกล่าวนี้มีอิทธิพลในโรมันสมัยนั้นมาก อีกทั้งยังส่งผลมาถึงศาสนาคริสต์ด้วย เพราะในคัมภีร์ใหม่ (New Testament) เองก็ยอมรับทัศนะดังกล่าวเช่นกัน จนนำไปสู่การมีอำนาจเหนือฝ่ายอาณาจักรของสันตะปาปาในยุคกลาง

ในสมัยต่อมาเซเนกา (Seneca : 4 BC.-65 AD.) ได้เอ่ยยอตนพจน์ซึ่งกลายมาเป็นคำขวัญของนักมนุษยนิยมว่า “...สำหรับมนุษยชาติ มนุษย์คือสิ่งศักดิ์สิทธิ์...”⁵⁸ แนวความคิดของเซเนกามีอิทธิพลไม่น้อยต่อพัฒนาการทางความคิดในยุคต่อมา โดยเฉพาะทัศนะที่เชื่อว่า “...มนุษย์ทุกคนมีความเสมอภาคกันโดยธรรมชาติอยู่แล้ว ความเป็นไพร่เป็นนาย เป็นความแตกต่างอันเกิดจากบทบัญญัติแห่งกฎหมายที่คนสร้างขึ้น...”⁵⁹ ท่านผู้นี้ก็มีความเชื่อพื้นฐานร่วมกับสโตอิกรุ่นก่อนๆ คือถือว่าคนทั้งโลกมีอาณาจักรเดียวกัน หรือเป็นสังคมโลกที่ไม่มีการแบ่งแยก⁶⁰

⁵⁶ อ้างใน พระราชวรมุนี (ประยูร ชุมมจิตโต), ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก, หน้า 281.

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 295.

⁵⁸ โยสไตน์ กอร์เคอร์, โลกของโซฟี, หน้า 133.

⁵⁹ สุชุม นवलสกุล และบรรพต วีระชัย, ทฤษฎีการเมืองสมัยโบราณและสมัยกลาง และแนวคิดเชิงทฤษฎีการเมืองในพุทธศาสนา, หน้า 105.

⁶⁰ โปรดสังเกตว่าคำปรารภของการประกาศใช้ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชนในปี ค.ศ.1948 มีแนวคิดที่สอดคล้องกับพวกสโตอิกอย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดเรื่องความเสมอภาคของมนุษย์ เรื่องสังคม หรือการใช้กฎหมายปกป้องสิทธิดังกล่าวนี้ เป็นต้น (Whereas recognition of the inherent dignity and of the equal and inalienable rights of all members of the human family is the foundation of freedom, justice and peace in the world,...that human rights should be protected by the rule of law,...)

อนึ่งหากนำไปเปรียบเทียบกับแนวคิดทางซีกโลกตะวันออกแห่งหนึ่งที่เป็นแหล่งอารยธรรมเก่าแก่ของโลกคือจีน นักปราชญ์เช่นขงจื้อเองก็มีแนวคิดที่ต้องการให้มีโลกสากลที่ทุกแว่นแคว้นมีรัฐบาลเดียวกัน ซึ่งท่านเรียกรัฐดังกล่าวนี้ว่า “ได้ทั้ง”

สิ่งที่ผูกพันมวลสมาชิกทั้งหมดเข้าไว้ด้วยกันจึงไม่ใช่กฎหมายหรือข้อบัญญัติของแต่ละรัฐหรือแต่ละประเทศ เพราะนั่นเป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อให้สอดคล้องกับระบบการปกครองของตนเท่านั้น หากแต่เป็นศีลธรรมและศาสนา

เราจะเห็นได้ว่าแนวคิดแบบนี้ก่อให้เกิดปัญหาพิพาททางการเมืองและศาสนาตลอดเกือบจะแทบทุกยุคทุกสมัย เพราะหากผู้มีอำนาจคนใดมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะให้ทั้งโลกมีเพียงศาสนาหรือรัฐบาลเดียว ย่อมนำไปสู่ความรุนแรงต่างๆ ติดตามมา ดังเช่นสงครามครูเสดในยุโรปสมัยกลาง หรือการแพร่ขยายลัทธิคอมมิวนิสต์ในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา เป็นต้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนนำไปสู่การกดขี่และล่วงละเมิดในสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลอย่างเหี้ยมโหดทารุณเพียงเพราะความรู้สึกว่าเขาไม่ใช่พวกของเรา หรือมีความเชื่อแบบเดียวกับเรานั้นเองเป็นเหตุ

จริงๆ แล้วแนวคิดเรื่องมนุษย์คือเผ่าพันธุ์เดียวกันนั้นมีมานานแล้วในสังคมตะวันตก ดังที่ปรากฏข้อความในคริสตธรรมคัมภีร์ภาคพันธสัญญาเดิม (Old Testament) ที่ได้เล่าถึงเผ่าพันธุ์ของโนอาห์ภายหลังน้ำท่วมโลก และในขณะที่พวกเขากำลังสร้างหอบาเบล เมื่อพระเจ้าเห็นเช่นนั้นจึงได้รำพึงว่า "...นี่แหละเป็นพงศ์พันธุ์ที่สืบมาจากบุตรของโนอาห์ ตามลำดับสกุลวงศ์ ตามชาติของเขา และจากคนเหล่านี้ประชาชาติทั้งหลายในโลกก็แผ่ไพศาลออกไปภายหลังน้ำท่วม คนทั้งหลายทั่วโลกพูดภาษาเดียวกัน และมีศัพท์สำเนียงเดียวกัน..."⁶¹

และในที่แห่งเดียวกันนั้น ก็ได้เล่าถึงสาเหตุที่ทำให้มนุษย์ในปัจจุบันมีหลายภาษาและเผ่าพันธุ์เอาไว้ว่า พระเจ้าทรงกริ่งเกรงอำนาจของมนุษย์ ดังพระคำรัสตอนหนึ่งของพระเจ้าว่า "...ดูเถิดคนเหล่านี้เป็นชนชาติเดียว มีภาษาเดียว นี่เป็นเพียงเบื้องต้นของสิ่งที่เขาทำ และเขาตั้งใจจะทำอะไรก็ได้ทั้งนั้น มาเถิด เราจงลงไปทำให้ภาษาของเขาวันวายเป็นไป อย่าให้เขาพูดเข้าใจกันได้..."⁶²

ในปี ค.ศ.529 เมื่อจักรพรรดิจัสติเนียน (Justinian) ได้ทรงออกพระราชกฤษฎีกาห้ามนับถือศาสนาอื่นนอกจากคริสต์เท่านั้น และสั่งปิดสำนักปรัชญาทุกสำนักที่สอนขัดแย้งกับคำสอนของคริสต์ศาสนา นั่นคือการสิ้นสุดของสิทธิและเสรีภาพในด้านความเชื่อ การแสดงความเห็น และการนับถือศาสนา ของปัจเจกบุคคล เข้าสู่ยุคแห่งการครอบงำทางความคิดความเชื่อ ปัจเจกบุคคลไม่มีสิทธิโต้แย้งใดๆ นอกจากเชื่อตามที่ฝ่ายศาสนจักรบอก อำนาจของสันตะปาปาขึ้นสู่จุดสูงสุดจนสามารถควบคุมและปลดจักรพรรดิออกจากราชบัลลังก์ได้

⁶¹ ปฐก. 10:32-11:1.

⁶² ปฐก. 11:6-7.

แนวคิดทางปรัชญาถูกดึงลงมาเป็นเพียงสาวใช้ของศาสนาเท่านั้น เป็นยุคแห่งการควบคุมและกดขี่สิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคลในการแสดงความคิดเห็น และความเชื่อนับพันปี โดยในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนั้นได้นักคิดแนวมนุษยนิยมและปัจเจกชนนิยมหลายท่านที่ต้องสังเวยชีวิตจากกฎเหล็กทางศาสนา

อิทธิพลแนวคิดทางคริสต์ศาสนาดังกล่าวนั้นเป็นที่มาของลัทธิเทวสิทธิ (Divine Right) ในยุโรปสมัยต่อมา ด้วย นั่นคือการยอมรับอำนาจของกษัตริย์หรือผู้ปกครองว่ามีสิทธิเหนือปัจเจกบุคคลทั่วไป ประชาชนไม่มีสิทธิต่อต้านหรือไม่ยอมรับผู้ปกครอง เพราะการกระทำเช่นนั้นเป็นการปฏิเสธพระเจ้า⁶³ เราจะเห็นข้อความยืนยันอำนาจดังกล่าวนี้ได้ในพระคริสตธรรมคัมภีร์ ภาคพันธสัญญาใหม่ตอนหนึ่งว่า “...ทุกคนจงยอมอยู่ใต้บังคับของผู้ที่มีอำนาจปกครอง เพราะไม่มีอำนาจใดเลยที่มิได้มาจากพระเจ้า และผู้ที่ทรงอำนาจนั้นพระเจ้าทรงแต่งตั้งขึ้น เหตุฉะนั้น ผู้ที่ขัดขืนอำนาจนั้นก็ขัดขืนผู้ซึ่งพระเจ้าทรงแต่งตั้งขึ้น และผู้ที่ขัดขืนนั้นจะต้องถูกพิพากษาลงโทษ...”⁶⁴

ภายหลังการสวรรคตของจักรพรรดิชาลมาจัน (Charlemagne : 768-887) ยุโรปได้เข้าสู่ระบบศักดินา (Feudal System) และผลแห่งระบบดังกล่าวนี้เองที่ทำให้นักบวชคริสต์เข้ามายุ่งเกี่ยวกับทางโลกในฐานะเป็นเจ้าของที่ดินหรือผู้ถือศักดินา⁶⁵ ค่าใช้จ่ายของวัดที่ได้มาจากภาษีที่ดินที่ชาวนาจ่ายให้ พวกนักบวชระดับบิชอปเองก็ยังได้เงินค่าตอบแทนจากการเป็นผู้ครอบครองที่ดินอีกด้วย⁶⁶

นอกจากนี้ทางฝ่ายศาสนจักรก็เริ่มเข้ามามีบทบาททางอาณาจักรมากขึ้น แม้แต่นักบุญหลายท่านที่มีชื่อเสียงก็พยายามอธิบายถึงความชอบธรรมในอำนาจของฝ่ายศาสนจักร เช่น คำกล่าวตอนหนึ่งของอะไควนัส (ST. Thomas Aquinas : 1225-1274) ว่า “..อำนาจทางโลกอยู่ภายใต้อำนาจทางธรรม เหมือนร่างอยู่ภายใต้จิตใจ เพราะฉะนั้น การที่ฝ่ายพระเจ้าไปก้าวล้ำในกิจการทางโลกซึ่งเป็นสาระที่อยู่ภายใต้อำนาจทางธรรม จึงไม่เรียกว่าเป็นการช่วงชิงอำนาจแต่อย่างใด...”⁶⁷

⁶³ สุชุม นวลสกุล และบรรพต วีระลัย, ทฤษฎีการเมืองสมัยโบราณและสมัยกลาง และแนวคิดเชิงทฤษฎีการเมืองในพุทธศาสนา, หน้า 114.

⁶⁴ รม. 13:1-2.

⁶⁵ สุชุม นวลสกุล และบรรพต วีระลัย, ทฤษฎีการเมืองสมัยโบราณและสมัยกลาง และแนวคิดเชิงทฤษฎีการเมืองในพุทธศาสนา, หน้า 127.

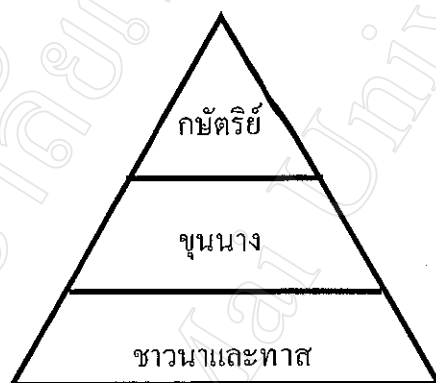
⁶⁶ ฮันส์ ฟิงค์, ปรัชญาสังคม, แปลโดย พรพิไล ฌมรงค์ศักดิ์, (กรุงเทพ ฯ : สำนักคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2534), หน้า 15.

⁶⁷ สุชุม นวลสกุล และบรรพต วีระลัย, ทฤษฎีการเมืองสมัยโบราณและสมัยกลาง และแนวคิดเชิงทฤษฎีการเมืองในพุทธศาสนา, หน้า 135.

ระบบศักดินาในยุโรปนั้นถือว่าเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่เพาะเชื้อแห่งการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคของปัจเจกบุคคลขึ้นในยุโรปสมัยต่อมา มา เพราะโครงสร้างในระบบศักดินานั้น มีลักษณะแบบพีระมิด ดังนี้

ภาพ 1

โครงสร้างสังคมในระบบศักดินายุโรป

สิทธิและเสรีภาพระหว่างเจ้าของที่ดินกับชาวนานั้นแตกต่างกันมาก การกดขี่ทางชนชั้นจึงเป็นไปอย่างรุนแรง พวกชาวนาและทาสแทบไม่มีสิทธิในชีวิตและทรัพย์สินส่วนตัวใดๆ เลย แม้ว่าในพื้นที่เพาะปลูกชาวนาอาจพูดอ้างกรรมสิทธิ์ว่าเป็นที่ดินของเขา แต่ความหมายก็คือเขาเป็นเพียงแก่ผู้เช่า และมีสิทธิเพาะปลูกเท่านั้น หากใช้เป็นสมบัติของพวกเขาได้อย่างไร⁶⁸

ในช่วงระยะแรกของการแพร่ขยายลัทธิศักดินานี้ ยังมีชาวนาอิสระอยู่บ้าง แต่เนื่องจากต้องแบกรับการเสียภาษีที่ไม่เป็นธรรม⁶⁹ อีกทั้งสภาพทางสังคมการเมืองของยุโรปยุคนั้นเต็มไปด้วยการต่อสู้ระหว่างรัฐ และการปล้นสะดมจากเผ่าพันธุ์ต่างๆ เช่น พวกเซลท์ เผ่าเกล (Gaelic Celts)

⁶⁸ ฮันส์ ฟิงค์, ปรัชญาสังคม, หน้า 15.

⁶⁹ ในสมัยศักดินา ที่ดินของพวกเขาขุนนางเท่านั้นที่ได้รับการยกเว้นภาษี ดังนั้น การเสียภาษีส่วนใหญ่จึงตกกับกลุ่มชาวนาอิสระที่ไม่ได้เป็นขุนนาง.

และพวกโจรสลัดไวก็ง เป็นต้น ทำให้ชีวิตของพวกชาวนาอิสระเหล่านั้นไม่ปลอดภัย จึงต้องแสวงหาผู้คุ้มครองโดยยอมสวามิภักดิ์ต่อพวกขุนนาง

ในยุคนี้มนุษย์ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพไม่เท่าเทียมกัน โดยเฉพาะพวกทาสนั้นถือกันว่าเป็นความชอบธรรมที่จะต้องเป็นเช่นนั้น เพราะเป็นผลสืบเนื่องมาจากความผิดของอดัมในสมัยที่พระเจ้าทรงสร้างโลกใหม่ๆ ดังที่อะไควนัสได้อธิบายเอาไว้ตอนหนึ่งว่า “...นับตั้งแต่อดัมได้ทำผิดเป็นต้นมา ก็เห็นว่าเป็นประโยชน์อยู่ในการที่จะให้คนธรรมดาสามัญอยู่ในอำนาจของคนที่ฉลาด ผู้ที่มีร่างกายแข็งแรงและมีจิตใจอ่อนแอ ธรรมชาติก็มุ่งหมายจะให้เป็นที่ทาส แต่ทาสจะขึ้นอยู่กับนายก็เฉพาะทางด้านร่างกายเท่านั้น ไม่ใช่ทางด้านวิญญาณ...”⁷⁰

แนวคิดดังกล่าวนี้ เป็นการได้รับอิทธิพลมาจากปรัชญาของอริสโตเติล ซึ่งอะไควนัสพยายามนำมาอธิบายคริสต์ศาสนา ซึ่งจากแนวคิดแบบนี้จึงเท่ากับเป็นการปฏิเสธความเสมอภาคแห่งสิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคล เนื่องจากถือว่ามนุษย์เกิดมาพร้อมกับการถูกกำหนดคุณสมบัติเอาไว้แล้ว ผู้ที่เสียเปรียบมากที่สุดก็คือชนชั้นล่างของสังคม ได้แก่พวกชาวนาและทาส

ความหมายของกฎธรรมชาติ (Natural Law) หรือสิทธิตามธรรมชาติ (Natural Right) ตามแนวคิดในยุคนี้จึงหมายถึงสิ่งที่มาจากพระเจ้าเป็นเจ้า ซึ่งใครๆ ไม่อาจฝ่าฝืนได้ และจากกฎดังกล่าวนี้ก็ได้กำหนดหน้าที่และเป้าหมายของชีวิตมนุษย์ตามตำแหน่งและชั้นในสังคม เป็นกฎซึ่งถือว่าสมเหตุสมผลตลอดกาล และทุกหนทุกแห่ง⁷¹

ทัศนะเรื่องกฎหมายธรรมชาติของอะไควนัสนั้น เป็นการลดคุณค่าของปัจเจกบุคคลในฐานะเป็นมนุษย์ลงไป จนไม่สามารถจะยกสถานะหรือพัฒนาตนเองให้สูงขึ้นได้เลย คนที่เกิดมาเป็นชนชั้นล่างของสังคมต้องยอมสยบต่ออำนาจกดขี่ที่เหนือกว่า จนไม่หลงเหลือสิทธิในชีวิตตน ซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานในฐานะเป็นมนุษย์

นักปรัชญาตะวันตกที่หยิบยกประเด็นเรื่องสิทธิตามธรรมชาติขึ้นมาอธิบายอย่างละเอียดในยุคหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างสมัยกลางกับสมัยปฏิวัติทางความคิดและอุตสาหกรรมก็คือ โทมัส ฮอบส์ (Thomas Hobbes : 1588-1679) จอห์น ล็อก (John Locke : 1632-1704) และรูสโซ (Jean Jaques Rousseau : 1712-1778) โดยทั้ง 3 ท่านนี้ได้อธิบายถึงทฤษฎีสัญญาประชาคม (Social Contract) ว่าเกิดขึ้นเพราะมนุษย์ต้องการรักษาสีทธิและเสรีภาพที่ตนมีอยู่

⁷⁰ จำนงค์ ทองประเสริฐ, ปรัชญาตะวันตกสมัยกลาง, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพ ฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2534), หน้า 258.

⁷¹ ฮันส์ ฟิงค์, ปรัชญาสังคม, หน้า 20.

ในทัศนะของฮอบส์นั้น คำว่าสิทธิตามธรรมชาติ หมายถึงเสรีภาพที่จะปกป้องชีวิตของตนเองให้อยู่รอด ดังนั้นตามสิทธิดังกล่าวนี้ ทุกคนจึงมีเสรีภาพที่จะทำอะไรก็ได้แม้แต่การทำร้ายคนอื่นเพื่อปกป้องชีวิตตนเองให้ยืนยาวต่อไป⁷² การใช้สิทธิแบบนี้จึงไร้ขอบเขตและไม่คำนึงถึงสิทธิของคนอื่น ถ้าทุกคนใช้สิทธิเต็มที่ย่อมเกิดความสับสนวุ่นวายขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

หากวิเคราะห์สิทธิตามธรรมชาติจากคำอธิบายของฮอบส์นั้น จะเห็นว่าหมายถึงสัญชาตญาณของสัตว์โลกทั่วไปนั่นเอง ซึ่งเราจะเห็นลักษณะดังกล่าวได้ในสังคมแบบสัตว์ป่าที่ไม่มีวัฒนธรรม สัตว์ตัวที่แข็งแรงกว่าเท่านั้นจึงจะสามารถตอบสนองความต้องการของตนได้เต็มที่ โดยการใช้กำลังกดขี่เอาจากสัตว์ตัวที่อ่อนแอกว่าตน⁷³

ดังนั้นฮอบส์จึงมองว่าสภาพธรรมชาติดั้งเดิมนั้น เป็นสิ่งที่เลวร้าย เต็มไปด้วยความวุ่นวาย ผู้มีอำนาจแข็งแรงย่อมกดขี่คนอ่อนแอ ทุกคนมุ่งบำบัดความต้องการและความปรารถนาของตนโดยไม่คำนึงถึงความทุกข์ยากของบุคคลอื่น⁷⁴

ฮอบส์เชื่อว่ามนุษย์มีความสามารถเสมอกัน ถึงแม้ว่าอาจจะมีบางคนที่มีร่างกายแข็งแรงก็ตาม แต่คนที่อ่อนแอที่สุดก็สามารถฆ่าผู้ที่แข็งแรงที่สุดได้ โดยวิธีใช้แผนลับหรือร่วมมือกับคนอื่น ๆ⁷⁵ เป็นต้น หรืออย่างเวลาที่นอนหลับ ใครๆ ก็ไม่อาจป้องกันตัวจากการปองร้ายของคนอื่นได้ เพราะเหตุนี้ทุกคนจึงต้องการการคุ้มครองสิทธิในชีวิตที่จะไม่ถูกคนอื่นทำร้าย และยอมทำสัญญาประชาคม (Social Contract) โดยเสียสละสิทธิบางส่วนของตนให้แก่องค์อธิปัตย์ (Sovereign) หรือผู้ปกครอง จะเห็นได้ว่ารัฐหรือสังคมตามทัศนะฮอบส์นั้นเกิดจากความเห็นแก่ตัวที่จะเอาชีวิตรอดของมนุษย์เอง⁷⁶

สัญญาประชาคมคือการตกลงร่วมกันนั้น เกิดขึ้นเพื่อจำกัดขอบเขตแห่งสิทธิและเสรีภาพตามธรรมชาติของปัจเจกบุคคล ไม่ให้ใช้สิทธิบางอย่างได้ เพราะในขณะที่เราเลิกใช้สิทธิในการทำ

⁷² สมภาร พรหมทา, ปรัชญาสังคมและการเมือง, หน้า 18.

⁷³ แนวคิดเรื่องสิทธิตามธรรมชาติของฮอบส์นั้น ได้มีผู้วิพากษ์วิจารณ์เอาไว้หลายประเด็น ซึ่งผู้วิจัยจะไม่เอ่ยถึงทั้งหมดเพราะไม่เกี่ยวกับจุดประสงค์ของงานวิจัย ในที่นี้ต้องการชี้ให้เห็นเพียงว่าฮอบส์มีแนวคิดเรื่องสิทธิตามธรรมชาติอย่างไร เพื่อให้ประกอบการวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสิทธิส่วนบุคคลเท่านั้น

⁷⁴ จรูญ สุภาพ, หลักรัฐศาสตร์, หน้า 38.

⁷⁵ John Watson, *Hedonistic Theories from Aristippus to Spencer*, pp. 16-17. "By nature all men are equal in faculty, for although some men are stronger in body and other of quicker mind, yet "the weakest has strength enough to kill the strongest, either by secret machination or by confederence with others that are in the same danger as himself",..."

⁷⁶ Ibid., pp. 73-74.

ร้ายผู้อื่นนั้นก็มีข้อแม้ว่าคนอื่น (ในสังคม) จะต้องเลิกใช้สิทธิในการทำร้ายเราด้วย คือให้ทุกคนปฏิบัติภายใต้กฎของสังคมโดยเท่าเทียมกัน⁷⁷

ข้อบ่งชี้ว่าการละเมิดสิทธิของผู้อื่นเกิดขึ้นเสมอ เพราะทุกคนมีความเห็นแก่ตัว⁷⁸ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องใช้อำนาจที่เหนือกว่าปัจเจกบุคคลมาควบคุม เพื่อให้เกิดความสงบสุขขึ้น นั่นก็คืออำนาจของสังคม⁷⁹ แต่เนื่องจากมนุษย์มีความเห็นแก่ตัวเป็นพื้นฐาน ฉะนั้น การที่ปัจเจกบุคคลจะละสิทธิและเสรีภาพส่วนตัวบางส่วนให้กับสังคม จะต้องเล็งเห็นประโยชน์ที่ตนจะได้รับเสียก่อน หากไม่มีอะไรตอบแทนมนุษย์ก็คงไม่ยอมสูญเสียสิทธิและเสรีภาพของตนไปแน่นอน และสิ่งที่ปัจเจกบุคคลแต่ละคนจะได้รับเมื่ออยู่ในสังคมการเมืองก็คือ การคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพส่วนตัวใหญ่ของตัวเอง เพราะหากอยู่นอกสังคมการเมือง ทุกคนต่างก็มีสิทธิและเสรีภาพมากเกินไป เขาจึงอาจไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินได้⁸⁰

ดังนั้น เมื่อบุคคลยอมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสังคมแล้ว สิทธิและเสรีภาพบางอย่างจึงถูกจำกัดไว้ ในทัศนะของฮอบส์สิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคลจึงหมายถึง สิทธิเสรีภาพภายใต้อำนาจกฎหมายหรือองค์อธิปัตย์ (ผู้นำ)⁸¹ เพราะองค์อธิปัตย์ไม่ถือว่าเป็นคู่สัญญาในระบบสัญญาประชาคม จึงมีอำนาจอย่างเต็มที่เหนือปัจเจกบุคคล⁸²

จากทัศนะดังกล่าวนี้ เราจะพบความขัดแย้งของกฎ 2 ประการที่ตรงกันข้ามและไม่อาจประนีประนอมกันได้ คือระหว่างปัจเจกชนนิยมบริสุทธิ (Pure Individualism) กับสากลนิยมบริสุทธิ (Pure Universalism)⁸³ ซึ่งในด้านหนึ่งฮอบส์เองบอกว่ามนุษย์ทุกคนมีสิทธิเสรีภาพอย่างเต็มที่ แต่อีกด้านหนึ่งกลับบอกว่าสิทธิเสรีภาพของมนุษย์ถูกจำกัดเอาไว้

⁷⁷ ฮันส์ ฟิงค์, ปรัชญาสังคม, หน้า 37-38.

⁷⁸ โพรตัสเตสแตนต์แนวคิดของฮอบส์นั้น ถ้านำไปเปรียบเทียบกับทางตะวันออกจะเห็นว่าคล้ายคลึงกับแนวคิดของท่านซุนจื๊อ (Shun Tzu : 298-238 BC.) ซึ่งบอกว่าธรรมชาติของมนุษย์คือความเลวร้ายเห็นแก่ตัว และอีกท่านหนึ่งคือฮั่นเฟยจื๊อ (Han Fei Tzu : 280-233 BC.) ซึ่งยกย่องการปกครองแบบเผด็จการหรือสมบูรณาญาสิทธิราช โดยใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการควบคุมปัจเจกบุคคล

⁷⁹ ปรีชา ช้างขวัญยืน, วรรณคดีทางการเมืองของพระพุทธศาสนา (กรุงเทพฯ ฯ : โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2540), หน้า 50.

⁸⁰ สมภาร พรหมทา, ปรัชญาสังคมและการเมือง, หน้า 61.

⁸¹ กวี อิศริวรรณ, 20 ความคิดทางการเมือง (กรุงเทพฯ ฯ : สยามบรรณ, ม.ป.ป.), หน้า 58

⁸² จะเห็นได้ว่าแนวคิดของฮอบส์นั้นจะนำไปสู่ระบบการปกครองแบบเผด็จการในที่สุด เพราะเมื่อผู้นำมีอำนาจอย่างเต็มที่เหนือทุกคน ย่อมไม่มีอำนาจใครมาตรวจสอบได้ว่าการตัดสินใจของผู้นำถูกต้องหรือไม่

⁸³ John Watson, Hedonistic Theories from Aristippus to Spencer, p. 74.

แต่ที่มึความคล้ายคลึงกับสิทธิมนุษยชน และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบันมากที่สุดนั้น ก็คือแนวคิดของลัทธิ ซึ่งเขาได้พูดถึงสิทธิตามธรรมชาติเอาไว้ว่า เป็นสิทธิอันชอบธรรมที่มนุษย์ทุกคนจะพึงมี ได้แก่สิทธิในชีวิตร่างกาย สิทธิในทรัพย์สิน และสิทธิเสรีภาพของตนเองในการที่จะใช้สิ่งเหล่านั้น⁸⁴

ลัทธิถือว่าสิทธิเหล่านี้เป็นสิทธิเด็ดขาดเฉพาะบุคคลที่ใครจะล่วงละเมิดหรือถ่ายโอนให้กับคนอื่นไม่ได้ เพราะเป็นสิ่งที่ได้มาแต่กำเนิดโดยธรรมชาติ ทุกคนย่อมเป็นเจ้าของร่างกายตนไม่มีใครเกิดมาเป็นสมบัติของใคร⁸⁵

ทัศนะของลัทธิคนนี้นัยยะและให้ความสำคัญเรื่องปัจเจกบุคคลมากกว่าชอบสั เพราะลัทธิเน้นปัจเจกบุคคลว่าสำคัญกว่าสังคม มาตรการตัดสินความดีความชั่วขึ้นอยู่กับหัวใจของมนุษย์เอง⁸⁷ สิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลจะต้องอยู่ภายใต้กฎของธรรมชาติเท่านั้น ไม่มีใครมาใช้อำนาจเหนือบุคคลอื่นได้

ลัทธิได้โต้ตอบแนวคิดของชอบสัว่า สภาพธรรมชาติ (State of Nature) เต็มไปด้วยสันติภาพ ไม่ใช่สภาวะแห่งสงครามอย่างที่ชอบสัเข้าใจ สภาพธรรมชาติไม่ได้ปราศจากกฎหมาย เพราะมนุษย์อยู่ภายใต้กฎของธรรมชาติ (Law of Nature) อยู่แล้ว ทุกคนจึงมีสิทธิและเสรีภาพตามธรรมชาติเท่าเทียมกัน⁸⁸

แนวคิดของลัทธิเกี่ยวกับธรรมชาติเดิมแท้ของมนุษย์นั้น ส่วนหนึ่งน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากคำสอนของคริสต์ศาสนาไม่มากนัก⁸⁹ เพราะในพระคริสตธรรมคัมภีร์ ภาคพันธสัญญาใหม่นั้น มีคำสอนที่เน้นเกี่ยวกับความรัก ความหวังดีระหว่างมนุษย์ที่มีต่อกัน เช่น “อย่าเป็นหนี้อะไรใคร นอกจากความรักซึ่งมีต่อกัน เพราะว่าผู้ที่รักเพื่อนบ้านก็ได้ปฏิบัติตามธรรมบัญญัติครบถ้วนแล้ว...”⁹⁰ หรือคำสอนอื่นๆ ที่สะท้อนให้เห็นแนวคิดแบบเดียวกันนี้ เช่น

⁸⁴ เดือน คำดี, ปรัชญาตะวันตก (กรุงเทพ ฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ม.ป.ป.), หน้า 201.

⁸⁵ กวี อิศริวรรณ,ดร., 20 ความคิดทางการเมือง, หน้า 62

⁸⁶ ฮันส์ ฟิงค์, ปรัชญาสังคม, หน้า 48.

⁸⁷ เดือน คำดี, ปรัชญาตะวันตก, หน้า 194.

⁸⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 197.

⁸⁹ หากนำไปเปรียบเทียบกับทางตะวันออกจะเห็นว่าแนวคิดแบบนี้คล้ายคลึงกับท่านเม้งจื๊อ (Meng Tzu : 371-289 BC.) ซึ่งสอนว่า ธรรมชาติดั้งเดิมของมนุษย์คือความดีงาม แต่ที่มนุษย์เลวร้ายก็เพราะสภาพแวดล้อมชักจูงไป

⁹⁰ รม. 13:8.

ความรักไม่ทำอันตรายเพื่อนบ้านเลย เหตุฉะนั้น ความรักจึงเป็นการปฏิบัติตามธรรมบัญญัติอย่างครบถ้วน⁹¹

อย่าต่อสู้คนชั่ว ถ้าผู้ใดตอบแก้้มขวาของท่าน ก็จงหันแก้้มซ้ายให้เขาด้วย...⁹²

จงรักศัตรูของท่าน และจงอธิษฐานเพื่อผู้ที่ข่มเหงท่าน ทำดังนี้แล้วท่านทั้งหลายจะเป็นบุตรของพระบิดาของท่านผู้ทรงสถิตในสวรรค์ เพราะว่าพระองค์ทรงให้ดวงอาทิตย์ของพระองค์ขึ้นส่องสว่างแก่คนดีและคนชั่วเหมือนกัน⁹³

ส่วนแนวคิดเรื่องกฎหมายธรรมชาติ และสิทธิตามธรรมชาติก็น่าจะมีพื้นฐานมาจากความเชื่อทางคริสต์ศาสนาที่ว่า พระเจ้าสร้างมนุษย์ขึ้นตามฉายาของพระองค์ และมอบความเป็นใหญ่ในพื้นโลกให้แก่มนุษย์ ดังปรากฏข้อความในพระคริสตธรรมคัมภีร์ ภาคพันธสัญญาเดิมตอนหนึ่งว่า “...พระเจ้าจึงทรงสร้างมนุษย์ขึ้นตามพระฉายาของพระองค์ ตามพระฉายาของพระเจ้านั้นพระองค์ทรงสร้างให้เป็นชายและหญิง พระเจ้าทรงอวยพระพรแก่มนุษย์ ตรัสแก่เขาว่า จงมีลูกดกทวีมากขึ้นจนเต็มแผ่นดิน จงมีอำนาจเพื่อแผ่นดิน จงมีอำนาจเหนือแผ่นดิน จงครอบครองฝูงปลาในทะเลและฝูงนกในอากาศ กับบรรดาสัตว์ที่เคลื่อนไหวบนแผ่นดิน...”⁹⁴

ถือถือว่ามนุษย์ดำเนินชีวิตภายใต้กรอบของกฎหมายธรรมชาติ และใช้เหตุผลหรือมโนธรรมสำนึกที่ทุกคนมีโดยธรรมชาติ จึงทำให้ทราบว่าทุกคนเกิดมามีอิสระและเสมอภาคเท่าเทียมกัน จึงไม่ควรทำอันตรายต่อชีวิต ร่างกาย เสรีภาพและทรัพย์สินของผู้อื่น⁹⁵ และเขายังเห็นด้วยกับข้อบ่งชี้ว่าสังคมเกิดโดยสัญญาประชาคม

แต่ที่แตกต่างจากข้อบ่งชี้ก็คือ ลือคบบอกว่าที่มนุษย์ต้องหันหน้าเข้ามาทำสัญญาประชาคมกันนั้น ก็เพื่อให้การคุ้มครองชีวิต ร่างกาย เสรีภาพและทรัพย์สินของตนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นกว่าเดิม เพราะการอยู่นอกสังคมนั้น มีบางคนที่ละเมิดกฎหมายธรรมชาติ จึงเป็นการเบียดเบียนและล่วงละเมิดในสิทธิตามธรรมชาติของผู้อื่น แต่สิ่งที่มนุษย์ตกลงกันเสียสละให้แก่สังคมการเมือง

⁹¹ รม. 13:10.

⁹² มธ. 5:39.

⁹³ มธ. 5:44-45.

⁹⁴ ปฐก. 1:27-28.

⁹⁵ วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, สิทธิเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ, หน้า 25.

และรัฐบาลก็คือ อำนาจในอันที่จะบังคับให้การเป็นไปตามกฎหมายธรรมชาติเท่านั้น ส่วนสิทธิในชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ และทรัพย์สิน มนุษย์ยังคงสงวนไว้แก่ตน หาได้ยอมสละไปด้วยไม⁹⁶

ดังนั้น ตามทัศนะของล็อกจึงถือว่าจุดประสงค์ของรัฐหรือสังคม จะต้องเป็นไปเพื่อปกป้องคุ้มครองสิทธิตามธรรมชาติของปัจเจกบุคคลดังกล่าวนี้ ผู้ปกครองจะใช้อำนาจเกินขอบเขตไม่ได้ เพราะผู้ปกครองมีอำนาจที่จำกัด⁹⁷ เพื่อที่จะสามารถคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลได้อย่างถูกต้อง โดยมีต้องกำก่าย หรือละเมิดสิทธิของบุคคล⁹⁸

จึงอาจกล่าวได้ว่า หากสรุปแนวคิดเรื่องสิทธิเสรีภาพของปัจเจกบุคคลตามหลักปรัชญาของล็อกแล้วก็จะได้นี้ คือ

1. บุคคลทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกัน
2. พระผู้สร้างโลกมอบสิทธิส่วนบุคคลที่ไม่อาจจะล่วงละเมิดได้ให้แก่ทุกคน
3. สิทธินี้ให้แก่เสรีภาพเกี่ยวกับชีวิต เสรีภาพทั้งปวง และโอกาสที่จะหาความสุข
4. หลักการดังกล่าวข้างต้นนี้เป็นสัจธรรม เห็นได้ชัดเจนด้วยตัวเอง และเพื่อรักษาป้องกันสิทธิเหล่านั้น จะต้องตั้งรัฐบาลขึ้นในหมู่ประชาชน อำนาจอธิปไตยที่ชอบธรรมนั้นจะต้องมาจากความยินยอมของประชาชนทั้งปวง⁹⁹

จากหลายๆ คำอธิบายของนักปราชญ์ทางตะวันตกต่างยุคต่างสมัยดังกล่าวนี้ จะเห็นได้ว่า ทัศนะเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องสิทธิส่วนบุคคล มีจุดเน้นอยู่ที่การปกป้องไม่ให้ใครๆ ล่วงละเมิดความเป็นส่วนตัวในชีวิต ร่างกาย ทรัพย์สินและการดำรงชีวิตของแต่ละบุคคลเป็นหลัก จึงอาจสรุปได้ว่า “สิทธิส่วนบุคคล” สามารถแบ่งออกเป็นหลายๆ มิติ ได้ดังนี้

1. สิทธิในความเป็นส่วนตัวด้านชีวิตร่างกายเลือกเนื้อของตนเอง
2. สิทธิในความเป็นส่วนตัวด้านทรัพย์สินสมบัติ
3. สิทธิในความเป็นส่วนตัวด้านพฤติกรรม โดยเฉพาะพฤติกรรมที่ค่อนข้าง Sensitive ต่อสายตาของสังคมซึ่งอาจเห็นเป็นอย่างอื่น เช่น พฤติกรรมความชอบทางเพศ

⁹⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 26.

⁹⁷ ตรงนี้จะเห็นว่าล็อกมีแนวคิดแตกต่างจากฮอบส์ เพราะฮอบส์ถือว่าผู้ปกครองมีอำนาจไม่จำกัด และสามารถจะลงโทษอย่างรุนแรงกับใครก็ได้ โดยที่ผู้นั้นไม่มีสิทธิโต้แย้งหรือฝ่าฝืนใดๆ ทั้งสิ้น.

⁹⁸ จรูญ สุภาพ, หลักรัฐศาสตร์, หน้า 146.

⁹⁹ จรูญ สุภาพ, สารานุกรมรัฐศาสตร์, หน้า 130.

(Sexual Preference) แนวคิดพิชิตกรรมทางศาสนา ความเชื่อ หรือความชื่นชอบในทาง การเมือง ทั้งที่กระทำในที่ลับและที่แจ้ง เป็นต้น

4. สิทธิในความเป็นส่วนตัวด้านการติดต่อสื่อสารโดยไม่ถูกจับตามอง สะกดรอย หรือ ดักฟัง หรือพ่วง่ายๆ ก็คือคนเราต้องการอิสระเสรีในการพบ พูดคุย สื่อสารกับบุคคล อื่น โดยไม่ต้องอยู่ในสายตาของบุคคลหนึ่งบุคคลใด
5. สิทธิในความเป็นส่วนตัวด้านข้อมูลข่าวสารส่วนบุคคล หากบุคคลใดจะนำ ชื่อ นาม สกุล ที่อยู่ เรื่องราวข่าวคราว ฯลฯ ของบุคคลอื่น ไปใช้ประโยชน์ หรือเผยแพร่ ควร จะต้องได้รับความยินยอมจากเจ้าของข้อมูลก่อน
6. สิทธิในความเป็นส่วนตัวด้านการเลือกวิถีการดำรงชีวิต เช่น สถานที่อยู่ อาชีพการ งาน เป็นต้น
7. สิทธิที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครองสิทธิต่างๆ ตามที่กล่าวถึงในข้อ 1-6 และสิทธิ อื่นๆ ที่สังคมเห็นควรว่าปัจเจกบุคคลพึงได้รับ

2.2.2 พัฒนาการทางแนวคิดจากสังคมตะวันตก

โดยปกติทั่วไป แนวคิดทางตะวันตกนั้นแทบไม่ได้พูดถึงเรื่องสิทธิส่วนบุคคลเอาไว้ เหมือนเช่นทางตะวันตก แนวคิดดังกล่าวนั้นเป็นการรับอิทธิพลมาจากทางตะวันตกภายหลัง สงครามโลกเสียเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเป็นยุคแห่งการแสวงหาเสรีภาพทางการเมืองของประเทศต่างๆ ที่ตกเป็นอาณานิคมของชาติมหาอำนาจตะวันตก

แต่เนื่องจากแนวคิดเรื่องสิทธิดังกล่าวนี้มีพื้นฐานอยู่บนหลักแห่งการปกป้องผล ประโยชน์ของมนุษย์บุคคลในด้านต่างๆ โดยเฉพาะเสรีภาพในการกระทำ¹⁰⁰ ในฐานะที่เป็นมนุษย์ เสมอเหมือนกันหมด

ดังนั้นจากรอบแนวคิดดังกล่าว แม้ว่าทางตะวันตกเองจะไม่ได้ระบุชัดเจนลงไปเหมือน ทางตะวันตกว่าอะไรคือสิทธิส่วนบุคคลก็ตาม แต่เนื่องจากแนวคิดแบบตะวันตกส่วนใหญ่ล้วน แต่มุ่งหมายในการแก้ปัญหาสังคมและประสงค์ให้มนุษย์ได้รับผลประโยชน์และสิ่งที่พึงามที่ สุดในชีวิตมากที่สุดเช่นกัน เพียงแต่อาจมีประเด็นและมุมมองเกี่ยวกับโลกและชีวิตที่แตกต่างกัน เท่านั้นเอง ผู้วิจัยจึงขอวิเคราะห์แนวคิดแบบตะวันตกเฉพาะนักปราชญ์บางท่านที่มีคำสอนโดดเด่น

¹⁰⁰ ผู้วิจัยใช้คำนี้ในความหมายที่ครอบคลุมการกระทำของมนุษย์ทั้ง 3 มิติ คือ ทางกาย วาจา และใจ ดังได้ชี้แจงเอาไว้แล้วในหัวข้อความหมายและขอบเขตของสิทธิเสรีภาพ.

เด่นเท่านั้น เพื่อเป็นการนำเข้าสู่การวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสิทธิส่วนบุคคลในพระพุทธศาสนาในบทต่อไป

อนึ่งในการกล่าวถึงแนวคิดทางตะวันตกนั้น ผู้วิจัยหมายถึงแนวคิดจากแหล่งอารยธรรมหลัก 2 แห่งคือ จีนและอินเดียเป็นหลัก เพราะอารยธรรมดังกล่าวนี้ยังรักษาแนวคิดเดิมเอาไว้พร้อมกับวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง¹⁰¹ และมีอิทธิพลทางความคิดของชาวเอเชียมากที่สุด แต่เนื่องจากงานวิจัยนี้มีจุดประสงค์ต้องการศึกษาแนวคิดจากพระพุทธศาสนาโดยตรง ซึ่งเป็นอารยธรรมที่มาจากอินเดีย ดังนั้น ในบทนี้ผู้วิจัยจึงจะกล่าวถึงแนวคิดอันเป็นอารยธรรมจากจีนเท่านั้น

อารยธรรมจีนจัดได้ว่าเป็นอารยธรรมที่เก่าแก่สืบเนื่องกันมานับหลายหมื่นปี โดยเมื่อประมาณสองหมื่นปีก่อน มีระบบการปกครองแบบชนเผ่า ยึดอาชีพการเกษตรและเลี้ยงสัตว์เป็นหลัก แต่เนื่องจากเราไม่อาจหาหลักฐานเกี่ยวกับชนชาวจีนในยุคก่อนๆ ได้อย่างชัดเจน ดังนั้น จึงถือกันว่าประวัติศาสตร์จีนเริ่มต้นขึ้นและมีหลักฐานพอให้เชื่อถือได้มากที่สุดในสมัยพระเจ้าอึ้งตี้เมื่อประมาณ 5,000 ปีที่ผ่านมา¹⁰²

ในยุคแรกเริ่มของประวัติศาสตร์สังคมจีนนั้น อาจไม่มีแนวคิดเกี่ยวกับสิทธิส่วนบุคคลชัดเจนเท่าไร จนกระทั่งในยุคที่ราชวงศ์โจวขึ้นมาใช้อำนาจ (Chou : 1122-256 BC.) ได้เกิดแนวคิดเรื่องโอรสสวรรค์ขึ้นโดยถือว่ากษัตริย์คือโอรสสวรรค์ที่ถืออาณัติหรือปกาติจากสวรรค์ (Mandate of Heaven) ลงมาจัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่อาณาประชาราษฎร์ อำนาจจากสวรรค์ดังกล่าวนี้หากนำไปเทียบกับแนวคิดทางตะวันตกก็คล้ายกับเรื่องเทวสิทธิ (Divine Right) นั่นเอง ดังนั้น ใครๆ จึงมีอาจล่วงละเมิดได้ คำสั่งของกษัตริย์หรือจักรพรรดิเป็นสิ่งที่เด็ดขาด ถูกต้อง มีอำนาจเหนือชีวิตของทุกคน

แต่ในขณะเดียวกันนั่นเอง คำว่าโอรสสวรรค์และอาณัติแห่งสวรรค์ก็ได้กลายมาเป็นคำกล่าวอ้างของบุคคลที่จะเข้ามาล้มราชวงศ์ด้วยเช่นกัน¹⁰³ ดังนั้น สิทธิและเสรีภาพส่วนบุคคลจึงถูกจำกัดอยู่ภายในกรอบอำนาจขององค์จักรพรรดิผู้เป็นโอรสสวรรค์ หรือผู้มีอำนาจปกครองในแต่ละยุค หากรัชสมัยใดผู้ปกครองทรนทรณ สิทธิและเสรีภาพในด้านต่างๆ ของประชาชนก็ได้รับการคุ้มครองดูแลเป็นอย่างดี เช่น สมัยของพระเจ้าเย้า พระเจ้าซุ่น และพระเจ้าฮู่ เป็นต้น ซึ่งมีระบอบ

¹⁰¹ ฟัน คอกบัว, ปวงปรัชญาจีน (กรุงเทพ ฯ : โอเคียนสโตร, 2532), หน้า 1.

¹⁰² เสถียร โพธิ์นันทะ, เมธีตะวันตก, พิมพ์ครั้งที่ 3, (กรุงเทพ ฯ : บรรณาคาร, 2514), หน้า 11.

¹⁰³ อรพินท์ พงษ์ภักดี และคณะ, อารยธรรมตะวันตก (กรุงเทพ ฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ม.ป.ป.), หน้า 152.

การปกครองแบบพ่อปกครองลูก ทำให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่อุดมสมบูรณ์ ไม่ถูกกดขี่ข่มเหง หรือถูกรังแกจากผู้ปกครอง สภาพบ้านเมืองมีแต่สันติสุข¹⁰⁴

อย่างไรก็ตาม หากเราจะศึกษาและวิเคราะห์แนวคิดจีนอย่างเป็นระบบที่สุดคงต้องศึกษาแนวคิดของนักปรัชญาเมธีในช่วงสมัยราชวงศ์โจวตะวันออก (Eastern Chou : 771-256 BC.) ซึ่งเป็นยุคที่บ้านเมืองเริ่มขาดเสถียรภาพ เข้าสู่ยุคที่มีการต่อสู้แย่งชิงกันเป็นใหญ่ระหว่างเจ้าเมือง (Wang) ของแคว้นต่างๆ และเกิดปรัชญาเมธีขึ้นจำนวนมาก จนได้รับการขนานนามว่าเป็นยุคแห่งปรัชญาร้อยสำนัก¹⁰⁵

ในการศึกษาแนวคิดของนักปรัชญาจีนนั้น ผู้วิจัยขอแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มแนวคิดใหญ่ๆ ดังนี้คือ

1. **กลุ่มวัฒนธรรมนิยม (Culturalism)** กลุ่มนี้มีแนวคิดว่า ธรรมชาติของมนุษย์นั้นเลวร้าย มนุษย์เกิดขึ้นมาพร้อมความเห็นแก่ตัว คัดหาและความเลวร้ายนานัปการ ดังนั้นมนุษย์จึงต้องได้รับการฝึกฝนอบรม และสร้างกฎเกณฑ์กติกาขึ้นมาบังคับควบคุมให้อยู่ในกรอบของศีลธรรมอันดีงาม หากไม่เช่นนั้นมนุษย์ก็จะทำตามธรรมชาติดั้งเดิมของตนจนเป็นการสร้างความสับสนวุ่นวายเดือดร้อนให้แก่คนอื่น และสังคมที่ตนอาศัยอยู่ นักปราชญ์ที่มีแนวคิดแบบนี้ เช่น ขงจื๊อ (Kung Fu Tzu หรือ Confucius : 551-479 BC.) ชุนจื๊อ (Hsun Tzu : 298-238 BC.) และฮั่นเฟยจื๊อ (Han Fei Tzu : 280-233 BC.)

แนวคิดของนักปราชญ์สายนี้ถือว่ามนุษย์แต่ละคนก็คือส่วนหนึ่งของสังคมที่มีหน้าที่ต้องปฏิบัติให้ถูกต้องตามสถานภาพของแต่ละบุคคล หรือที่ท่านขงจื๊อเรียกว่า “เจี๋ยเมี่ยว” คือการปฏิบัติให้สมกับที่ตัวเป็น (Rectification of the Name)¹⁰⁶

จากแนวคิดและคำสอนหลายอย่างของท่านขงจื๊อนั้น มีผู้ตีความและวิจารณ์ว่า ท่านเน้นความสำคัญของผู้ปกครองมากไปจนละเลยต่อสิทธิส่วนบุคคล ดังข้อความตอนหนึ่งในปรัชญาจีนของสกล นิลวรรณ ว่า “...ขงจื๊อดูเหมือนจะเน้นความสำคัญของการปกครองมากเป็นพิเศษจนละเลยเรื่องสิทธิของประชาชนผู้ถูกปกครองไปสิ้น...”¹⁰⁷

แต่ความจริงแล้ว ตามหลักการของขงจื๊อนั้น ท่านถือว่าสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ แต่ละคนต่างต้องทำหน้าที่ของตนจนเต็มความสามารถ โดยไม่คำนึงถึงสิ่งอื่น ซึ่งหากบุคคลทำหน้าที่ของตนได้

¹⁰⁴ เสถียร โพธิ์นันทะ, เมธีตะวันออก, หน้า 13.

¹⁰⁵ สกล นิลวรรณ, ปรัชญาจีน (กรุงเทพ ฯ : โอเคียนสโตร์, 2523), หน้า 22.

¹⁰⁶ น้อย พงษ์สนธิ, ปรัชญาจีน (กรุงเทพ ฯ : โอเคียนสโตร์, 2533), หน้า 31.

¹⁰⁷ สกล นิลวรรณ, ปรัชญาจีน, หน้า 103.

สมบูรณ์ทุกส่วนแล้ว ทุกสิ่งทุกอย่างก็จะเป็นไปเองโดยอัตโนมัติอย่างได้สมดุลกัน และการที่แต่ละคนต้องทำและได้อะไรที่แตกต่างกันนั้น ไม่ได้หมายความว่าสิทธิของแต่ละคนไม่เท่าเทียมกัน หากเป็นเพราะแต่ละคนต้องทำหน้าที่ตามความเหมาะสมของแต่ละคนต่างหาก ดังจะเห็นได้จากคำสอนตอนหนึ่งของขงจื๊อที่ว่า

กษัตริย์จึงทำหน้าที่ที่กษัตริย์ให้สมบูรณ์ ขุนนางต้องทำหน้าที่ขุนนางให้สมบูรณ์ บิดามารดาจึงทำหน้าที่บิดามารดาให้สมบูรณ์ บุตรธิดาก็ทำหน้าที่บุตรธิดาให้สมบูรณ์...¹⁰⁸

สามีและภรรยาควรมีหน้าที่ต่างกัน บิดามารดาและบุตรธิดาทั้งหลายควรมีความรักซึ่งกันและกัน พระเจ้าแผ่นดินกับผู้ใต้ปกครองควรมีวินัยเคร่งครัด เมื่อสิ่งเหล่านี้ถูกต้องแล้วทุกอย่างก็ดำเนินไปเองด้วยดี...¹⁰⁹

ดังนั้น เพื่อให้สังคมดำเนินไปอย่างราบรื่น ขงจื๊อจึงได้กำหนดหน้าที่และความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลเอาไว้ดังนี้

1. ผู้ปกครองหรือรัฐบาลพึงปฏิบัติต่อผู้ใต้ปกครองและประชาชนด้วยความเมตตา ซื่อสัตย์ สุจริต ส่วนผู้อยู่ใต้ปกครองและประชาชนพึงปฏิบัติด้วยความจงรักภักดี และเชื่อฟัง
2. บิดามารดาพึงปฏิบัติต่อลูกด้วยความเมตตา ส่วนบุตรธิดาพึงมีความกตัญญูกตเวทิต่อบิดามารดา
3. สามีและภรรยาพึงปฏิบัติต่อกันด้วยความรักใคร่และซื่อตรงต่อกัน
4. พี่น้องหรือญาติพึงปฏิบัติต่อกันด้วยคารวธรรม มีความสามัคคีปรองดอง เคารพและรักใคร่ต่อกัน
5. เพื่อนต่อเพื่อนพึงปฏิบัติต่อกันด้วยซื่อสัตย์และจริงใจต่อกัน¹¹⁰

¹⁰⁸ ฟั่น คอกบัว, ปวงปรัชญาจีน, หน้า 67.

¹⁰⁹ นวม สวงนทรัพย์, ปรมจารย์ขงจื๊อ, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : บรรณาการ, 2520), หน้า 150.

¹¹⁰ พระญาณวโรดม, ศาสนาต่างๆ, พิมพ์ครั้งที่ 5, (กรุงเทพฯ : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2538), หน้า 367-

จากทัศนะของขงจื๊อดังกล่าวนี้จึงอาจกล่าวได้ว่า ท่านเองไม่เห็นด้วยที่จะถือว่าทุกคนมีสิทธิปฏิบัติหรือกระทำในสิ่งที่เหมือนกัน เพราะสถานะของแต่ละคนย่อมไม่เหมือนกัน แต่อย่างไรก็ตาม แม้คำสอนส่วนใหญ่ของท่านจะเกี่ยวข้องกับสังคม โดยตลอดก็ตาม แต่ใจความคำสอนที่สำคัญของท่านนั้นกลับเน้นความสำคัญของปัจเจกบุคคลสูงมาก โดยเฉพาะการพัฒนาด้านมนุษยธรรม หรือเหียน (Jen) ดังข้อความตอนหนึ่งในปรัชญาจีนของ สกกล นิลวรรณว่า

หัวใจอันสำคัญของความคิดทั้งหมดของขงจื๊อ คือทฤษฎีแห่งเหียน (Jen) หรือความมีจิตใจเป็นมนุษย์...เหียนแสดงถึงอุดมคติของขงจื๊อเกี่ยวกับการปลูกฝังมนุษยธรรม การพัฒนาคุณสมบัติของมนุษย์ ยกระดับบุคลิกภาพของมนุษย์ และเทอดทูนยกย่องสิทธิมนุษย...¹¹¹

...เหียนนั้นเป็นความสำคัญของความสัมพันธ์ของมนุษย์ เหียนสอนให้บุคคลเป็นนักปกครองที่ดี เป็นพลเมืองที่ดี เป็นบิดามารดาที่ดี เป็นบุตรที่ดี เป็นสามีที่ดี เป็นภรรยาที่ดี และเป็นเพื่อนที่ดี¹¹²

แนวคิดของท่านขงจื๊อมองปัจเจกบุคคลว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมส่วนรวม ดังนั้น สังคมจะเจริญหรือเสื่อมลงจึงมีปัจเจกบุคคลแต่ละหน่วยเป็นผู้กำหนด และเป็นรากฐานที่สำคัญ หากทุกคนทำหน้าที่ของตนตามสถานะอย่างสมบูรณ์ ความเจริญ ก็เกิดขึ้น แต่ความยุ่งยากที่เกิดขึ้นในสังคมนั้น ก็เพราะคนไม่ทำหน้าที่ของตนให้สมบูรณ์นั่นเอง¹¹³

แม้ว่าคำสอนของขงจื๊อจะมีลักษณะเหมือน ให้ความสำคัญแก่รัฐหรือผู้ปกครองก็ตาม แต่ท่านเองกลับไม่เห็นด้วยกับการที่ผู้นำจะใช้อำนาจโดยเผด็จการ กดขี่ข่มเหง หรือละเมิดสิทธิของประชาชนจนเดือดร้อน ท่านเน้นให้ผู้ปกครองมีเมตตาธรรม และประพฤติตัวเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ประชาชนแทนการใช้อำนาจ ดังบทสนทนาระหว่างท่านกับหลี่คังจื๊อ (บารอนเกียงจิ) ตอนหนึ่งว่า

¹¹¹ สกกล นิลวรรณ, ปรัชญาจีน, หน้า 78.

¹¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 99.

¹¹³ ฟัน ดอกบัว, ปวงปรัชญาจีน, หน้า 67.

การประหารชีวิตประชาชนนั้น จะมีความจำเป็นอะไรสำหรับผู้ปกครองรัฐ ? ถ้าหากว่าท่านปรารถนาสิ่งที่ดี ประชาชนจะกลายเป็นคนดีไปด้วย อริยาธัยของผู้ปกครองเหมือนกับลม ส่วนอริยาธัยของประชาชนเหมือนกับต้นหญ้า ต้นหญ้าย่อมโน้มไปในทิศทางที่ลมพัด...

เมื่อผู้ปกครองเองประพฤติดังที่ถูกต้อง เขาจะมีอิทธิพลเหนือประชาชนโดยไม่ต้องออกคำสั่งบังคับ เมื่อผู้ปกครองประพฤติเลวทราม คำสั่งของเขาทุกอย่างก็ไร้ผล¹¹⁴

และในบทสนทนากับจื๊อซงนั้นแสดงให้เห็นว่าจื๊อให้ความสำคัญกับความต้องการของประชาชนมากกว่าผู้ปกครอง ดังนั้น ผู้นำหรือผู้ปกครองที่ดี จึงจำเป็นต้องฟังเสียงของประชาชน ไม่ใช่เอาความต้องการของตนเป็นเกณฑ์ ท่านบอกว่าหลักสำคัญที่ทำให้รัฐมั่นคงคือ ประชาชนมีอาหารเพียงพอ, รัฐมีกองกำลังที่เข้มแข็ง และประชาชนมีความเชื่อมั่นในผู้ปกครอง แต่เมื่อจำเป็นต้องตัดสินใจให้เหลือเพียงอย่างเดียว ท่านบอกว่าสิ่งสำคัญที่สุดซึ่งจะขาดเสียมิได้ก็คือความเชื่อมั่นในผู้ปกครอง โดยท่านถือว่ากองทัพสำคัญน้อยที่สุด และให้เหตุผลในการตัดอาหารออกไปว่า “...เพราะตั้งแต่มีมนุษย์ดำรงชีวิตมา มีคนตายมาแล้วในทุกปรีศยุคๆ แต่ว่าชาติไม่สามารถอยู่ได้ ถ้าหากว่าประชาชนไร้ความไว้วางใจ หมดความไว้วางใจในตัวผู้ปกครอง...”¹¹⁵

แนวคิดของจื๊อซงนั้น หลายอย่างได้รับการตอบโต้อย่างรุนแรงจากนักปราชญ์อีกท่านหนึ่งในสมัยต่อมาคือ ฮั่น เฟย จื๊อ ซึ่งท่านผู้นี้สนับสนุนให้มีการปกครองที่มั่นคงแบบใช้อำนาจเด็ดขาด โดยมีกฎหมายเป็นเครื่องมือ เพื่อรักษาความเรียบร้อยในสังคมเอาไว้¹¹⁶

ฮั่น เฟย จื๊อ ไม่เชื่อว่ามนุษยธรรมตามคำสอนของจื๊อซงจะช่วยทำให้สังคมดีขึ้นได้ เพราะธรรมชาติของมนุษย์คือความเลวร้ายเป็นปกติอยู่แล้วนั่นเอง แนวคิดแบบนี้ เช่น เต้า (Shen Tao) ซึ่งมีชีวิตอยู่ก่อนหน้า ฮั่น เฟย จื๊อ ก็ได้แสดงทัศนะเอาไว้มาก่อนว่า “...ความคิดและปัญญานั้นไม่สามารถทำให้ประชาชนเชื่อฟังในคำสั่งได้ แต่ชี้หรืออำนาจและตำแหน่งหน้าที่ที่สามารถทำให้ประชาชนเชื่อฟังคำสั่งได้...”¹¹⁷ ฮั่น เฟย จื๊อ ได้พูดตอกย้ำถึงธรรมชาติมนุษย์คือความเลวร้าย โดยถือว่าทุกการกระทำล้วนวางอยู่บนพื้นฐานแห่งความเห็นแก่ตัวและผลประโยชน์ส่วนตัวทั้งสิ้น

¹¹⁴ นวม สงวนทรัพย์, ปรมาจารย์ขงจื๊อ, หน้า 229.

¹¹⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 230.

¹¹⁶ สกล นิลวรรณ, ปรัชญาจีน, หน้า 29.

¹¹⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 390.

ดังคำสอนตอนหนึ่งของท่านว่า “...บุคคลให้และรับเพราะความเห็นแก่ตัว ถ้ามีผลประโยชน์ร่วมกันก็อยู่ร่วมกันโดยสันติได้ ตรงกันข้ามถ้าผลประโยชน์ขัดแย้งกัน แม้ว่าจะเป็นบิดากับบุตร บุคคลก็จะต่อสู้แย่งแย่งกัน...”¹¹⁸

จะเห็นว่าแนวคิดของฮั่น เฟย จื้อนั้น เน้นความสำคัญของกองทัพที่เข้มแข็งและการผลิตทางการเกษตรอย่างพอเพียง และผู้ที่นำเอาแนวคิดดังกล่าวนี้ไปใช้ในจีนได้อย่างสมบูรณ์จนสามารถรวบรวมความเป็นปึกแผ่นให้เกิดขึ้นในแผ่นดินอันกว้างใหญ่ไพศาลได้ก็คือ จักรพรรดิฉินซีฮ่องเต้ (Ch'in Shih Huang Ti : 221-206 BC.) โดยยึดหลักการที่ว่ารัฐหรือผู้ปกครองสำคัญกว่าอิสระของปัจเจกบุคคล มีกฎหมายเป็นหลักเกณฑ์เด็ดขาดในการบริหารอาณาจักร และมีระบบเศรษฐกิจที่พอเพียงกับความต้องการของประชาชนเป็นพื้นฐานที่สำคัญของสังคม¹¹⁹

ฮั่นจื้อ เป็นนักปราชญ์ผู้หนึ่งที่สืบทอดเจตนารมณ์ของท่านขงจื้อ โดยได้นำเอาแนวคิดของท่านไปตีความและสร้างคำสอนขึ้นมาใหม่ว่า ธรรมชาติดั้งเดิมของมนุษย์นั้นชั่วร้ายมาแต่กำเนิด ส่วนคุณธรรมและความดีต่างๆ นั้นเกิดจากการศึกษา การฝึกอบรม และการขัดเกลาทางสังคม มนุษย์เกิดมาพร้อมความเห็นแก่ตัว และความอิจฉาริษยาต่อคนอื่น ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีกฎระเบียบกติกากฎทางสังคมขึ้น เพื่อขัดเกลาให้มนุษย์อยู่ในกรอบอันดีงาม¹²⁰

ท่านผู้นี้ไม่เชื่อว่าความเลวร้ายในตัวมนุษย์จะสามารถจัดให้หมดไปได้ ดังนั้นหากปล่อยให้มนุษย์อยู่ตามลำพังตนเองโดยปราศจากกฎระเบียบควบคุมแล้ว มนุษย์ก็จะกลับคดงอไปตามสภาพดั้งเดิมของตนทันที¹²¹

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าแนวคิดของนักปราชญ์ฝ่ายวัฒนธรรมนิยมนั้น ให้ความสำคัญกับสังคมมากกว่าเรื่องปัจเจกบุคคล จึงอาจสรุปแนวคิดของกลุ่มนี้ได้ดังนี้ คือ

1. เน้นสิทธิของผู้นำหรือผู้ปกครองมากกว่าปัจเจกบุคคล
2. เน้นอำนาจตามกฎหมายหรือจารีตอยู่เหนือสิทธิส่วนบุคคล
3. สิทธิส่วนบุคคลขึ้นอยู่กับกฎหมายสังคม เช่นจารีตประเพณี หรือผู้ปกครองจะกำหนด
4. เน้นการปฏิบัติตามหน้าที่ของแต่ละปัจเจกบุคคลตามสถานภาพที่เป็นอยู่ในขณะนั้น
5. มนุษย์ไม่อาจพัฒนาได้เองโดยปราศจากการควบคุมจากกฎหมายสังคม

¹¹⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 411.

¹¹⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 421.

¹²⁰ เสถียร โพธิ์นันทะ, เมธีตะวันออก, หน้า 73.

¹²¹ สกล นิลวรรณ, ปรัชญาจีน, หน้า 331-334.

อย่างไรก็ตามแนวคิดที่มีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตและแนวคิดของชาวจีนต่อเนื่องกันมานานกว่า 2,000 ปีนั้น ล้วนมีคำสอนของขงจื๊อเป็นแม่แบบ จนกลายมาเป็นมาตรฐานทางสังคมและความรู้สึกนึกคิดของชาวจีนอย่างแนบแน่น แม้ว่าท่านจะสิ้นชีวิตไปนานแล้วก็ตาม จนกระทั่งภายหลังที่จีนเปลี่ยนแปลงการปกครองไปเป็นระบอบคอมมิวนิสต์นั้นแหละ อิทธิพลของขงจื๊อจึงได้ลดน้อยลงตามลำดับ¹²²

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่าแนวคิดแบบนี้ส่วนใหญ่ล้วนได้รับอิทธิพลมาจากแนวคิดและคำสอนของท่านขงจื๊อทั้งสิ้น ซึ่งท่านเน้นเรื่องสังคมสูงมาก จึงมีผู้เรียกปรัชญาของท่านว่าเป็นปรัชญาสังคมและการเมือง (Social-political Philosophy) และขงจื๊อเองเน้นเรื่องของการทำตามประเพณีอย่างเคร่งครัด เพราะท่านถือว่าหากคนทำตามประเพณีอันดีงามของอดีต ปัญหาต่างๆ ก็ไม่เกิดขึ้น ที่เกิดปัญหาก็เพราะคนในสังคมละเลยต่อการรักษาและประพฤติดิปฏิบัติตามแบบแผนประเพณีต่างหาก

2. กลุ่มธรรมชาตินิยม (Naturalism)¹²³ แนวคิดของกลุ่มนี้ถือว่าธรรมชาติของมนุษย์คือความดีงาม และโน้มเอียงไปสู่ความดีงามเสมอ แต่ที่มนุษย์เปลี่ยนแปลงไปก็เพราะถูกกิเลสตัณหาครอบงำ และสิ่งที่ทำให้สังคมเปลี่ยนไปสู่ความเลวร้ายสับสนก็เพราะมนุษย์สร้างอารยธรรมใหม่ขึ้นมาเรื่อยๆ จนไปทำลายความดีงามพื้นฐานของมนุษย์ที่มีอยู่เดิม หากปล่อยให้มนุษย์ใช้ชีวิตอย่างเสรีตามธรรมชาติเดิมของตน ความเคียดแค้นวุ่นวายย่อมไม่เกิดขึ้น ยิ่งสร้างอารยธรรมและกติกามาควบคุมปัจเจกบุคคลมากเท่าไร ก็ยิ่งทำให้มนุษย์ห่างไกลจากความดีงามและธรรมชาติดั้งเดิมของตนมากขึ้นเท่านั้น

เนื่องจากกลุ่มนักปราชญ์ฝ่ายนี้เชื่อว่ามนุษย์มีความดีงามอยู่ในจิตใจของแต่ละคนแล้ว ดังนั้น จึงถือว่าการกระทำ หรือการร่างกฎใดๆ ก็ตามออกมาบังคับใช้กับเพื่อนมนุษย์ ถือว่าเป็นการรุกรอนสิทธิตามธรรมชาติของบุคคล

¹²² พื้น ดอกบัว, ปวงปรัชญาจีน, หน้า 84-87.

¹²³ ความหมายของธรรมชาติตามทัศนะปรัชญาจีนนั้น ไม่ได้ผูกพันอยู่กับพระผู้เป็นเจ้าที่มีอำนาจเด็ดขาดสูงสุด หรือพระผู้สร้างแต่อย่างใด ไม่ หากแต่หมายถึงสภาวะดั้งเดิมของสรรพสิ่งซึ่งมันมีอยู่เป็นอยู่ของมันอย่างนั้น แนวคิดของจีนดังกล่าวนี้ หากจะนำไปเทียบกับที่อื่น จะเห็นว่ามีความใกล้เคียงกับแนวคิดทางปรัชญาของอินเดียมากกว่าตะวันตก.

นักปราชญ์ที่เด่นๆ ฝ่ายนี้ เช่น เม่งจื๊อ (Meng Tzu : 371-289 BC.) ซึ่งเป็นศิษย์ของขงจื๊อ ท่านเม่งจื๊อเป็นบุคคลแรกที่ประกาศอย่างชัดเจนว่าธรรมชาติของมนุษย์นั้น ไน้มเอียงไปสู่ความดีและความเมตตา¹²⁴

แต่นักปราชญ์ที่ให้ความเคารพต่อกฎธรรมชาติเป็นอย่างสูงนั้น ก็คือเหลาจื๊อ (Lao Tzu) ซึ่งแนวคิดของท่านผู้นี้มีลักษณะแบบธรรมชาตินิยมสูงมาก คำสอนส่วนใหญ่เน้นให้มนุษย์หันกลับไปใช้ชีวิตแบบเรียบง่าย ธรรมดา สอดคล้องกับธรรมชาติ และเน้นความบริสุทธิ์ทางจิตใจของปัจเจกบุคคล เหลาจื๊อถือว่าความทุกข์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้น เป็นผลมาจากการที่มนุษย์พยายามฝ่าฝืนกระแสของธรรมชาติ โดยการตั้งกฎเกณฑ์ ระเบียบ กติกาขึ้นมาใหม่

ดังนั้นวิถีทางที่มนุษย์จะมีความสุขได้นั้นจะต้องขจัดอารยธรรมทางวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีและกฎหมายที่สังคมสร้างขึ้น แล้วดำรงชีวิตให้สงบกลมกลืน และสอดคล้องกับธรรมชาติ¹²⁵

ด้านการศึกษาเหลาจื๊อไม่สนับสนุนให้มีการศึกษาเล่าเรียนมากเกินไป เพราะคนที่ฉลาดมากมักจะมีความพลุกพล่าน มีเล่ห์เหลี่ยมมาก และคนเหล่านี้ก็จะมีวิธีการเอาเปรียบเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ซึ่งเป็นที่มาของความยุ่งเหยิงในสังคม ทำให้เกิดการแก่งแย่งแข่งขันกัน คีลธรรม และจริยธรรมต่างๆ ก็จะหมดความหมายเป็นเพียงตัวหนังสือในกระดาษเท่านั้น¹²⁶

อย่างไรก็ตามแม้ว่าเหลาจื๊อจะมีแนวคิดที่เน้นปัจเจกบุคคลมากกว่าสังคม แต่ท่านก็ไม่สนับสนุนให้มีการขัดแย้ง ตรงกันข้ามกลับสอนให้ทำตัวเหมือนน้ำ รักษาสันติ ดังที่ปรากฏในคัมภีร์เต๋า เต็ก เก็ง บางตอน เช่น

ในโลกนี้ไม่มีสิ่งใดอ่อนนุ่มกว่าน้ำ ทว่าในการรุกเอาชัยเหนือสิ่งที่แข็งแกร่งกลับไม่มีสิ่งใดยิ่งใหญ่กว่าน้ำ...¹²⁷

แม่น้ำใหญ่และท้องทะเล เป็นราชาแห่งหุบห้วย ด้วยเหตุที่มันวางตัวอยู่ในที่ต่ำ ดังนั้นจึงเป็นราชาแห่งหุบห้วยนที¹²⁸

¹²⁴ สกล นิลวรรณ, ปรัชญาจีน, หน้า 128.

¹²⁵ ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, ดร., ผศ., ปรัชญาตะวันออก, หน้า 255

¹²⁶ เสถียร โพธิ์นันทะ, เมธีตะวันออก, หน้า 207

¹²⁷ โชติช่วง นาดอน, ผู้แปลและเรียบเรียง, คัมภีร์ เต๋า เต็ก เก็ง (กรุงเทพฯ : ดอกหญ้า, 2537), หน้า 46

¹²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 63

ผู้เลิศคุณธรรมเหมือนน้ำ อุทิศคุณประโยชน์ให้สรรพสิ่ง โดยไม่แก่งแย่งแข่งขัน อยู่ในสถานที่ต่ำด้อยซึ่งผู้คนรังเกียจ ดังนั้นจึงได้เข้าใกล้เต๋า...¹²⁹

ลักษณะคำสอนที่เด่นชัดอีกประการหนึ่งคือ ต้องการให้มนุษย์เป็นผู้อ่อนน้อมแข็งใน ซึ่งเป็นการผสมผสานกันอย่างกลมกลืนระหว่างหยินและหยางภายในตัว ดังคำสอนตอนหนึ่งว่า "...ผู้เข้าใจความแข็งแกร่ง สูงศักดิ์แห่งชาย แต่คงไว้ซึ่งความอ่อนโยน ต่ำศักดิ์แห่งหญิง จึงจะนับว่าเป็นหุบห้วยแห่งโลก เป็นหุบห้วย ซึ่งมีคุณธรรมยั่งยืนไม่คลอนคลาย หวนกลับสู่ความบริสุทธิ์ของ ทารก..."¹³⁰

ดังนั้น แนวคิดแบบปัจเจกบุคคลและธรรมชาตินิยมของเหลาจื๋อ นั้น แม้จะยอมรับในความ เป็นปัจเจกชนที่จะเลือกหรือปฏิบัติให้สอดคล้องกับธรรมชาติดั้งเดิม แต่ก็เชื่อว่าจะละเลยกฎเกณฑ์ ทางสังคมไปหมดเลยทีเดียว เพราะตราบไคก็ยังเป็นส่วนหนึ่งของสังคม สิทธิที่ปัจเจกบุคคลจะ ดำเนินชีวิตโดยอิสระก็ย่อมถูกจำกัดโดยบทบัญญัติทางสังคมอยู่ดี ทางเลือกที่ดีที่สุดในขณะนั้น ก็คือการยอมคล้อยตามกฎของสังคม

นักปราชญ์อีกท่านหนึ่งที่มีแนวคิดแบบธรรมชาตินิยมก็คือจวงจื๊อ (717-820) ซึ่งไม่ได้มี แนวความคิดที่แตกต่างจากเหลาจื๊อสักเท่าไร ก็เน้นให้ปัจเจกบุคคลใช้ชีวิตที่กลมกลืนกับธรรมชาติ เรียบง่าย โดยมุ่งแสวงหาความสงบภายในเป็นหลัก

คำสอนที่สำคัญของท่านก็คือการสอนว่าชีวิตไม่ต่างอะไรกับความฝัน¹³¹ สรรพสิ่งล้วน ดำเนินไปตามธรรมชาติ แต่มนุษย์เป็นผู้ไปกำหนดธรรมชาติว่าเป็นนั่นเป็นนี่เอาเอง ความแตกต่าง จึงเกิดขึ้นจากการเปรียบเทียบ แท้ที่จริงแล้วแม้แต่การเกิดและตายก็ไม่ได้แตกต่างกันเลย

จะเห็นได้ว่า แนวคิดฝ่ายธรรมชาตินั้นให้ความสำคัญแก่ปัจเจกบุคคลสูงมาก ดังนั้น จึงพอสรุปได้ว่าแนวคิดหลักของกลุ่มนี้ มีดังนี้

1. เน้นความเป็นธรรมชาติคือสอนให้ดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติ
2. เน้นเรื่องปัจเจกบุคคล (Individual) คือสอนให้แสวงหาความสงบ สันโดษ และการชำระจิตใจของตนให้บริสุทธิ์

¹²⁹ หน้า 92

¹³⁰ หน้า 117

¹³¹ ฝัน ดอกบัว, ปวงปรัชญาจีน, หน้า 163

3. เน้นความสัมพันธ์ของปัจเจกบุคคลกับธรรมชาติ คือถือว่าสรรพสิ่งล้วนมีความสัมพันธ์กลมกลืนกันอย่างลงตัวระหว่างหยิน (Yin) และ หยาง (Yang)
4. เน้นสันติธรรม คือไม่ส่งเสริมความรุนแรงใดๆ สอนให้ปัจเจกใช้ความอ่อนสยบแข็ง
5. เน้นเรื่องความเรียบง่าย (Simplicity) ของปัจเจกบุคคล
6. เน้นเรื่องความรักความเมตตา (Love) ต่อเพื่อนมนุษย์
7. เน้นเรื่องความสุภาพอ่อนโยน (Humility)
8. ให้ยึดหลักอกรรม (Wu-Wei)
9. มนุษย์จะสามารถพัฒนาตัวเองโดยกฎทางธรรมชาติ

2.2.3 สรุปลักษณะแนวคิดแบบตะวันตกและตะวันออก

อาจเป็นเรื่องยากที่จะแยกแนวคิดระหว่างตะวันออกและตะวันตกออกจากกันได้โดยสิ้นเชิงเสียทีเดียว เนื่องจากในแต่ละวัฒนธรรมย่อมมีการติดต่อและผสมผสานกับวัฒนธรรมอื่นๆ อยู่ตลอดเวลา การปรับเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและแนวคิดเพื่อความเหมาะสมจึงเกิดขึ้นเสมอ และต่างก็มีรายละเอียดปลีกย่อยที่ทั้งคล้ายคลึงและแตกต่างกันออกไปอีกมาก แต่ในที่นี้ผู้วิจัยจะสรุปและเปรียบเทียบให้เห็นเฉพาะแนวคิดที่เด่นๆ ซึ่งเป็นกระแสหลักที่มีอิทธิพลสูงต่อวิถีชีวิตของแต่ละวัฒนธรรมโดยภาพรวมเท่านั้น ซึ่งพอจะเห็นได้ดังนี้

1. ด้านพื้นฐานแนวคิด ตะวันตกมองว่าปัญหาในชีวิตของมนุษย์เป็นผลสืบเนื่องมาจากเหตุปัจจัยภายนอกเป็นหลัก เช่น ธรรมชาติที่โหดร้ายทารุณ การลงโทษจากพระเจ้า เป็นเจ้า การเบียดเบียนข่มเหงรังแกจากเพื่อนมนุษย์ด้วยกันที่มีพลังกำลังเหนือกว่า แต่ตะวันออกมองว่าปัญหาในชีวิตมนุษย์เป็นผลสืบเนื่องมาจากเงื่อนไขภายในเป็นหลัก เช่น ความบีบคั้นจากกิเลสตัณหา ความรู้สึกที่ไม่สมบูรณ์ในตนเอง เป็นต้น
2. วิธีการแก้ปัญหา ตะวันตกเริ่มต้นจากการศึกษาทำความเข้าใจธรรมชาติเพื่อการควบคุมเปลี่ยนแปลงและสร้างเงื่อนไขจากภายนอก ให้ธรรมชาติสนองตอบต่อความต้องการของตน ตะวันออกเริ่มต้นจากการศึกษาทำความเข้าใจธรรมชาติตามที่เป็นจริงเพื่อปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองให้สอดคล้องกับความจริงเช่นนั้นไม่ให้ธรรมชาติภายนอกเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาชีวิตด้านใน และพยายามควบคุมตนเองให้อยู่เหนืออำนาจความต้องการส่วนตัว
3. ตะวันตกใช้มาตรฐานภายนอก (Objective) เป็นเครื่องวัดคุณค่ามนุษย์ ส่วนตะวันออกใช้มาตรฐานภายใน (Subjective) เป็นเกณฑ์

4. แกนหลักของชีวิต ตะวันตกเน้นและให้ความสำคัญด้านวัตถุนิยมหรือคุณค่าทางด้านกายภาพและกฎหมาย ส่วนตะวันออกเน้นและให้ความสำคัญด้านจิตนิยมหรือคุณค่าทางด้านจิตใจและคุณธรรม
5. ลักษณะแนวคิดปัจเจกนิยมแบบตะวันตกเป็นไปเพื่อการสนองตอบต่อความต้องการทางกายและการแยกตนเองออกจากสังคมโดยเด็ดขาด ส่วนตะวันออกเป็นไปเพื่อพัฒนาการทางจิตของตนและขยายไปสู่ปัจเจกบุคคลอื่น เพื่อการไม่แบ่งแยกระหว่างปัจเจกอีกต่อไป (ปัจเจกบุคคลกับสังคมรวมเป็นหนึ่งเดียว)
6. ลักษณะเด่นของความเป็นปัจเจกบุคคลแบบตะวันตกคือการสร้างและสนองตอบต่อความเป็นอัตตาและแบ่งแยกความเป็นปัจเจกบุคคลแต่ละหน่วยออกจากกันอย่างชัดเจนเด็ดขาด ส่วนตะวันออกเป็นไปเพื่อการสลายความเป็นอัตตาผสานความเป็นปัจเจกบุคคลแต่ละหน่วยให้รวมเป็นหนึ่ง
7. แนวคิดเรื่องสิทธิแบบตะวันตกมีประเด็นเน้นอยู่ที่เรื่องของการปกป้องคุ้มครองอำนาจและผลประโยชน์ของตนเองเป็นสำคัญ ส่วนแนวคิดแบบตะวันออกเน้นให้ปัจเจกบุคคลตระหนักถึงหน้าที่ของตนเองที่จะพึงกระทำต่อบุคคลอื่น
8. แนวคิดเรื่องการทำหน้าที่ของปัจเจกบุคคลแบบตะวันตกถูกวางอยู่บนพื้นฐานแห่งการปกป้องผลประโยชน์ในเชิงสังคมเพื่อตนเอง ส่วนตะวันออกวางอยู่บนพื้นฐานแห่งความรักที่มีต่อสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ซึ่งเป็นอุปนิสัยสัมพันธกับตน และเพื่อเป็นการพัฒนาคุณค่าภายในจิตใจตน ปกป้องคุณค่าในชีวิตของผู้อื่นไม่ให้ได้รับผลกระทบ
9. การพัฒนาศักยภาพและเพิ่มประโยชน์ของปัจเจกบุคคลแบบตะวันตกแยกออกจากปัจเจกบุคคลอื่นโดยเด็ดขาด ทำให้เกิดการขาดสมดุลทางสังคม เพราะเมื่อปัจเจกบุคคลหน่วยหนึ่งพอกพูนมากขึ้น แต่ปัจเจกบุคคลอีกหน่วยหนึ่งก็จะกลับเล็กลีบลง ส่วนตะวันออกการพัฒนาของปัจเจกบุคคลแต่ละหน่วยย่อมมีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กับการพัฒนาชีวิตของปัจเจกบุคคลหน่วยอื่นๆ ด้วย ดังนั้น ความสมดุลในสังคมจึงเกิดขึ้น เพราะเมื่อปัจเจกบุคคลหน่วยหนึ่งพอกพูนมากขึ้นเท่าใด ปัจเจกบุคคลอีกหน่วยก็จะถูกระงับให้พอกพูนเพิ่มขึ้นตามไปด้วย (พัฒนาตนให้ดีขึ้นเพื่อการพัฒนาคนอื่นให้ดีขึ้นตามตนขึ้นไปด้วย)
10. แนวคิดเรื่องสิทธิแบบตะวันตกถูกกำหนดเอาไว้อย่างชัดเจนบนพื้นฐานทางกฎหมาย ดังนั้น ระเบียบปฏิบัติต่อเรื่องสิทธิจึงเป็นสิ่งที่ค่อนข้างแน่นอนขาดความยืดหยุ่น ส่วนตะวันออกไม่ได้มีการกำหนดเอาไว้อย่างเด่นชัดเพราะวางอยู่บนพื้นฐานทางศาสนาและวัฒนธรรม